Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Status

Julen 1961

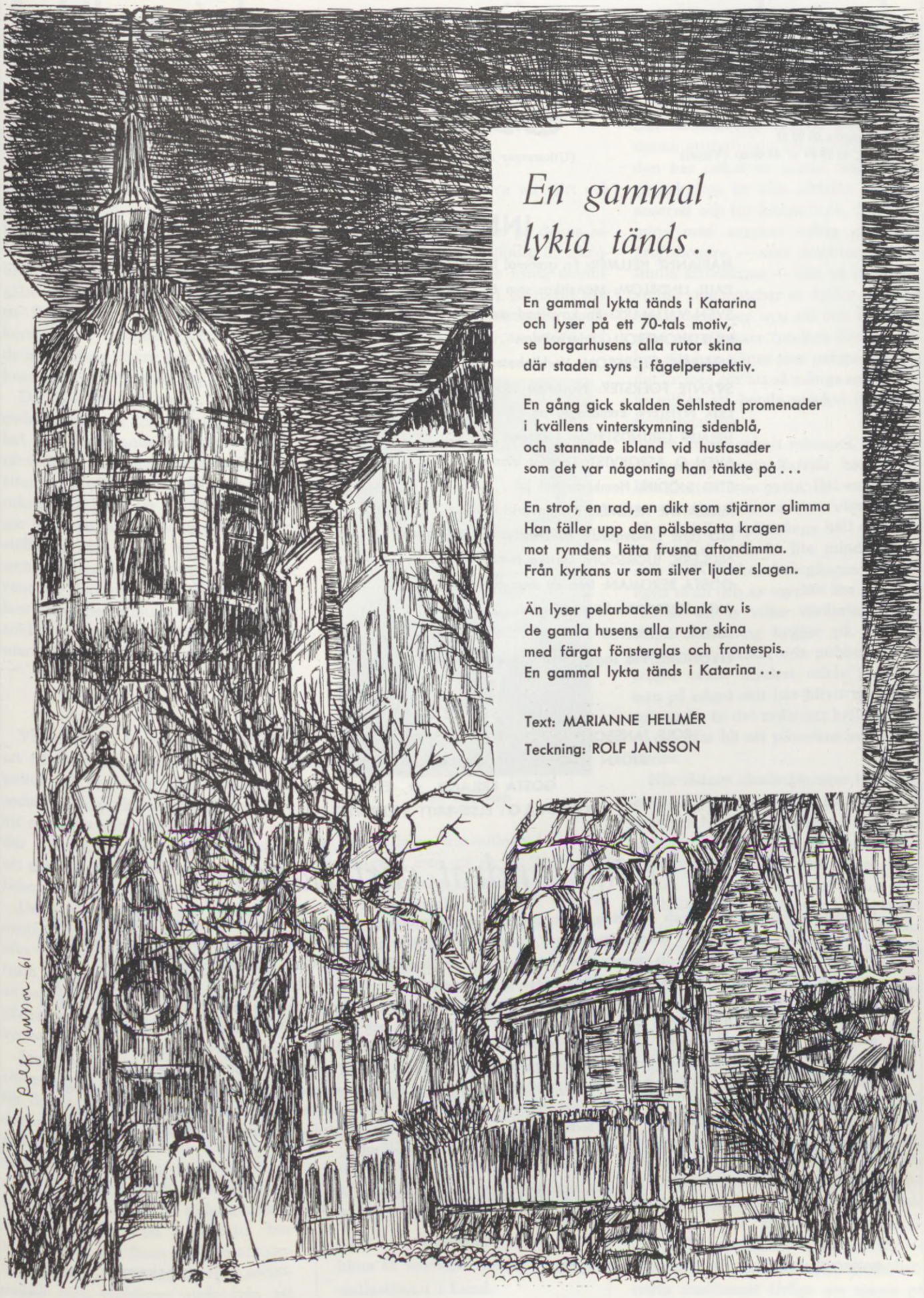

En gammal lykta tänds..

En gammal lykta tänds i Katarina
och lyser på ett 70-tals motiv,
se borgarhusens alla rutor skina
där staden syns i fågelperspektiv.

En gång gick skalden Sehlstedt promenader
i kvällens vinterskymning sidenblå,
och stannade ibland vid husfasader
som det var någonting han tänkte på . . .

En strof, en rad, en dikt som stjärnor glimma
Han fäller upp den pälsbesatta kragen
mot rymdens lätta frusna aftondimma.
Från kyrkans ur som silver ljuder slagen.

Än lyser pelarbacken blank av is
de gamla husens alla rutor skina
med färgat fönsterglas och frontespis.
En gammal lykta tänds i Katarina . . .

Text: MARIANNE HELLMÉR

Teckning: ROLF JANSSON

Nr 10 ⋆ 1961

Ansvarig utgivare: EINAR HILLER
Redaktör: SIXTEN HAMMARBERG
Ägare: RIKSFÖRBUNDET
FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA
Kocksgatan 15, Stockholm
Postgiro 95 00 11
Tel. 41 39 99 o. 44 40 40 (Växel)

Status

(Utkommer med tio nummer per år)

Kontrollmärke
lagligen skyddat

Prenumerationspris:
Helår 10:—, halvår 5:50

INNEHÅLL

MARIANNE HELLMÉR: En gammal lykta tänds (dikt) 3
PAUL LINDBLOM: Människor som är annorlunda 5
SVEN VALLMARK: En kavalkad av minnen 6
BILJETTKONTROLL: Julpristävlan 10
NILS-ERIC BJÖRSSON: Verkligheten bakom sagan 11
SVANTE FOERSTER: Nocturne (dikt) 13
ERIK NYHLÉN: Enmansgruvan 14
HELMER GRUNDSTRÖM: I skogen förr och nu 16
SVEN O. BERGKVIST: Lantligt blomster 18
STIG SJÖDIN: Hemkomst till jul 20
MARIANNE HELLMÉR: Kvinnovärld i juletid 22
ELD (Erik Lundegård): Bekännelse om jultomten 25
NILS-ERIC BJÖRSSON: Lyriska tomtebloss 26
GÖSTA BERGMAN: Inte ett men många språk 27
AXEL SIREBORN: Köpa biograf 30
JULENS BILDKRYSS 31
ELEONORE: Två sagor (Stjärnlandet och Pudeln) ..... 32—33

ILLUSTRATÖRER:
ROLF JANSSON ◇ GUNNAR PERSSON ◇ SVEN BJÖRNSON
BJÖRN HINDERS ◇ MAJKEN BANNER-WAHLGREN
GÖSTA KRILAND ◇ ELD
OMSLAG: ELSIE-BRITT STENQVIST

Vi har ändrat vårt namn

till Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka. Våra trogna julnummersläsare, medlemmar och sympatisörer, frågar sig självfallet vad som ligger bakom namnförändringen. I frågan ingår väl även i vad mån vårt hittillsvarande arbete påverkas och hur vi i framtiden tänkt oss organisationen i egenskap av förespråkare för flera sjukdomsgrupper. Först bör då erinras om att riksförbundet under det gamla namnet — De lungsjukas riksförbund — bildades 1939. Alla som lärt känna oss under detta namn vill vi upplysa om att vår målsättning finns kvar i den nya organisationsramen. Namnändringen innebär ingen förändring av arbetssättet. Den direkta kontakten med de sjuka och deras problem, deras egen medverkan i organisationen, är alltjämt grunden i arbetet. Medlemsvård, egen kursverksamhet, lokalföreningarnas verksamhet för hjälp och stöd åt de berörda grupperna, liksom konvalescenthemmen för lungsjuka och arbetet med dessa — allt detta finns kvar och skall utvecklas vidare. Utvecklingen på vårt område, bl. a. kan nämnas att sanatorier och lungkliniker nu står öppna för olika grupper av lungsjuka samt att hjärtsjukdomar också upptäcks vid allmänna skärmbildsundersökningar, betyder även en utvidgning av vårt arbete. Vi vill fortsätta vårt arbete för berörda sjukdomsgrupper och hoppas att liksom hittills erhålla det stöd, som varit en sporre för våra strävanden i folkhälsans tjänst.

God Jul och Gott Nytt År

önskar

RIKSFÖRBUNDET FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

TIDSKRIFTEN STATUS

Människor som är annorlunda

Av PAUL LINDBLOM

UNDER 1950-talet har mycket gjorts för att öka den sociala tryggheten. Socialförsäkringssystemet har byggts ut, alla försäkringar med undantag för arbetslöshetsförsäkringen är numera obligatoriska. Vi kan vänta att efter ytterligare förbättringar och kompletteringar — det gäller inte minst invalidpensionen — de flesta människor i vårt samhälle kommer att vara ekonomiskt skyddade mot sådana risker som sjukdom, yrkesskada, arbetslöshet etc.

Det betyder ingalunda att alla sociala problem är lösta. Det finns mycket som fortfarande återstår att göra, särskilt för marginalgrupper och minoriteter av olika slag. Jag tror att vi måste göra klart för oss att dessa frågor inte kan behandlas på ett tillfredsställande sätt om vi enbart ser dem som ekonomiska och inte heller om vi renodlar den motsatta synpunkten och tror att vi med allmän välvilja och personligt intresse kan klara dem även utan ekonomiska resurser.

◇

Vi behöver i framtiden sträva efter att nå fram till en konstruktiv socialpolitik och socialvård, där ekonomiska, sociala och psykologiska åtgärder på ett naturligt sätt stödjer varandra och där vi i varje särskilt fall är angelägna att göra en helhetsbedömning av vilka behov som ska tillgodoses.

Detta låter kanske inte så komplicerat. I praktiken har det emellertid ofta visat sig vara ganska svårt att nå fram till en sådan helhetssyn och det är också svårt att samordna skilda åtgärder så att vi får en önskad helhetsverkan.

Jag tror att vi bör diskutera problemen från två olika utgångspunkter: för det första ska vi söka komma underfund med hur det sociala arbetet ska inriktas för att bli så allsidigt som möjligt. Och för det andra måste vi vidga diskussionen till att ta upp hur vi i dagens värld ser på sådana människor som har vissa handikapp, hur mycket stöd det finns hos den allmänna opinionen för en avancerad socialpolitik som verkligen utgår från att varje individ har sitt värde och ska få alla möjligheter att leva ett rikt och meningsfullt liv.

Jag ska gå närmare in på denna senare fråga. Hur pass vänlig är atmosfären i dagens Sverige kring människor som har det svårt på något sätt och som behöver — åtminstone under vissa perioder — hjälp av andra och

Paul Lindblom

av samhälleliga institutioner? Det går naturligtvis inte att ge ett enda svar på en sådan fråga, risken för att generalisera är mycket stor och om jag ändå pekar på något så vet jag väl att man kan betona annat som pekar i andra riktningar.

Vårt samhälle präglas av en mycket stor respekt för framgång, effektivitet och konkurrens. Många gånger kan denna attityd vara stimulerande. Men den har också en annan sida. Framgångskulten är ofta alldeles för onyanserad och för känsloflack, framgång mäts med mycket enkla mått. En proffsboxare — som dessutom har en smula affärssinne — blir så länge han vinner sina matcher en hjälte som man oreflekterat ser upp till och beundrar utan att närmare fundera över på vilket sätt han tjänar sina pengar och vad det är som gör att så många människor är villiga att betala mycket för att se proffsboxning.

Det är ett enkelt exempel. Ingemar Johanssons korta karriär har sannolikt gjort en viss nytta, fått en del personer att pröva om sina värderingar. Men det finns på många håll en effektivitetskult som är lite mindre grov, som ändå dyrkar framgången för dess egen skull och är mycket lite intresserad av att se vilka värderingar som denna åskådning bygger på. Men de former av reklam och publicitet som omger också mycket enkla individer som på något sätt har blivit uppmärksammade, är det svårt att kritiskt sovra och låta bli att påverkas av suggestioner.

När sådana idealbildningar blir mycket spridda — och de är ganska dominerande i vårt samhälle — leder det indirekt till att andra grupper värderas mycket lågt. De som av en eller annan anledning inte lyckas i vårt samhälle har vi inte mycket intresse för och vi tycker många gånger att det är "besvärligt" att göra något för dem och vi känner det som en "uppoffring" när vi hjälper sjuka, gamla, handikappade och andra som inte passar in i det moderna samhällets kyliga effektivitetsmönster.

Finns det något som säger att dessa pessimistiska funderingar verkligen har en grund? Jag tror det. I ett samhälle med varmare mänskliga relationer skulle kraven på att minoritetsgruppernas problem borde lösas ha varit starkare. Genom den snabba utbyggnaden av arbetsmarknadspolitiken och socialförsäkringarna har vi befriat oss från det gamla samhällets trista traditioner ifråga om synen på samhällets ekonomiska förpliktelser.

Forts. å sid. 9

Många grupper, sjuka, gamla och handikappade, har svårt att passa in i det moderna samhällets kyliga effektivitetsmönster, säger fil. dr Paul Lindblom bl. a. i denna artikel. Det är tänkvärda synpunkter av en man, som står mitt uppe i samhällsbygget — dr Lindblom är nämligen rektor för Socialinstitutet i Lund.

En kavalkad av minnen

Av SVEN VALLMARK

DEN ORIGINELLE, högt begåvade ryske författaren Eugen Samjatin umgicks en hel del med Maxim Gorkij i revolutionens Petrograd. En morgon satt de och pratade i Gorkijs arbetsrum, som var fyllt av bokhyllor. Det var en hård tid. "Stormen hade slitit Rysslands väldiga skepp från stranden och slungat det ut i ovissheten. Ingen, inte ens de nya kaptenerna, visste om det skulle komma att slås i spillror eller angöra någon hittills okänd kontinent", skriver Samjatin.

Sådan var den yttre situationen när han en dag berättade för Gorkij om en idé till en science fiction-roman som han fått. "Händelsen skulle utspelas ombord på ett rymdskepp ute på en interplanetarisk resa. Inte långt från målet drabbas skeppet av en katastrof och börjar falla med rasande fart. Det är ett fall som kommer att vara i ett och ett halvt år! Till en början råkar naturligtvis hjältarna i min berättelse i panik. Men hur kommer de sedan att uppträda?" frågar Samjatin Gorkij. — "Vill ni att jag ska säga er hur?" undrar Gorkij, medan det rycker lite småfinurligt i rallarmustaschen. "Jo, inom en vecka kommer de att börja raka sig igen helt lugnt, att skriva böcker och över huvud taget att uppträda som om de skulle ha åtminstone tjugo år kvar att leva. Och herregud, det måste ju vara så. Vi måste tro att vi inte kommer att slås i stycken, i annat fall skulle vår sak vara förlorad."

Gorkij hade verkligen också denna tro, säger Samjatin.

◇

Sanatorierna var en gång i världen sådana avskilda skepp, där många, längre tillbaka i tiden väl de flesta, tyckte sig dömda till undergång.

Först råkade de i panik, kastade sig mot burens galler och flaxade med de skadade vingarna i raseri, skräck och förtvivlan. Eller också sjönk de ihop bedövade i håglös apati. Men snart nog, förvånande snabbt, började de flesta att raka sig igen, att återta sina vardagliga vanor. Livet gick vidare därför att det måste vara så.

Fil. mag. Sven Vallmark — känd radioman — ger en bukett sanatorieminnen, närbilder med sällsynt lyskraft och skärpa

Därför blev också på det hela taget de flestas öden ungefär lika vardagliga som ute i livet i övrigt. De levde kvar en tid till, och så dog de utan att lämna efter sig vare sig något sista stort ord, någon manlig tillkämpad filosofi i olyckans stund eller någon särskilt heroisk attityd till efterlevandes tröst och styrka.

Det är nog i mycket en inbillning att föreställa sig något annat, att tänka sig att människor skulle ändra sig på ett djupgående sätt, därför att de plötsligt kommer att leva en tid bland dödsmärkta, kanske anar att de också själva är det. Vi är ju alla djupast sett ständigt dödsmärkta, men vi tänker inte mycket på det annat än i undantagsfall. Det finns professionella andliga som tror sig ha härliga arbetsfält både i fängelseceller och vid sjukbäddar. Men de ärliga bland dem brukar snart nog finna att de väckelsekorn de petar ned i den luckra myllan inte gror eller att den första vackra brodden hastigt torkar bort.

"PH", pappa Helge, den legendariske överläkaren på Österåsen, i tecknad studie. Hans varma mänsklighet och humanistiska livssyn är förknippad med tbc-vårdens historia

Nej, människorna förblir sig på det hela taget lika i livets skiften. Det kan förefalla nedslående. Men är det inte i lika hög grad uppmuntrande? Det visar ju vilken nästan ofattbar förmåga av anpassning som hon är mäktig, också till de svåraste påfrestningar.

Under årens lopp har jag sett ett eller annat hundratal av mina kamrater på sanatorierna duka under för sin sjukdom. De blev sjuka, låg några år på sanatoriet och blev så småningom borta utan att vare sig de eller deras anhöriga gjorde mycket väsen av det. Flera av dem blev mina vänner. Det är en föga uppseendeväckande kavalkad av gestalter som drar förbi i minnet. Naturligtvis skiljer sig en del av dem från de andra genom en mer särpräglad personlighet, en högre begåvning och större originalitet. Men detta hade inte med deras sjukdom att göra. De hade märkts var de än hade hamnat och hur det än hade gått dem i livet.

Nu är ju det här länge sedan. Nya mediciner har gjort att situationen för de insjuknade är en helt annan än förr i världen. De sista tiotalen år har medfört en hel revolution inom tuberkulosvården. Och därför kan jag väl nu våga berätta några minnen av en del kamrater från den tid då ännu ingen talade på allvar om möjligheten att avveckla sanatorierna och ersätta dem med speciella lungkliniker i anslutning till lasaretten.

Det har romantiserats en hel del om sanatorierna. Men vår vardag var på det hela taget ganska grå, trist och enformig. Romanernas lyx kände salarnas obemedlade inte till.

Visst hade vi å andra sidan roligt många gånger. Jag tänker på alla skivor och tillställningar på ligghallar och i putsrum. Så det har sjungits och skrattats, pokulerats och debatterats! Hur många gånger smög vi oss inte i väg undan systrars och läkares argusögon med medicinmuggen i fickan och tömde en bägare för våren i en uppsluppen krets, där ingen på allvar vågade fråga sig om nästa vår... Då med säkerhet en eller annan av oss skulle vara borta ur leken för alltid.

Eller klubben som vi hade en vinter och som sammanträdde en gång i veckan. Alla var skyldiga att bidra. Den finske kaptenen berättade historier från kriget. Målaren spelade fiol medan han valkade tuggbussen under läppen. Flickorna läste dikter. Aldrig skall jag glömma hur en av dem läste Karin Boyes dikt "Önskan": "Ack låt mig leva riktigt och riktigt dö en gång, så att jag rör vid verklighet i ont som i gott." Hon hade dubbelglas och läste med en karakteristisk kort andhämtning, men med en våldsam viljans intensitet. För ett par år sedan mötte jag henne på nytt. Hon var gift sedan många år och hade fyra barn, trots läkarnas upprepade avrådanden. Hon hade rört vid den verklighet som hon ropat efter den där kvällen för länge sedan på sanatoriet. Jag tror att hon var lycklig.

◇

Att ge några minnesbilder av några bland de många är inte lätt.

Jag börjar med "Janne Vängman", brädgårdsarbetaren och cykelakrobaten. "De enda i Skandinavien som åker tre på en cykel" stod det på reklamaffischen för den lilla tremannatrupp som han ledde, när han blev sjuk. Just då hade han för resten tänkt ut ett mer än vanligt halsbrytande trick. "Hääääre Jesses, fi faäen, antingen skulle vi lära oss det eller också skulle vi slå ihjäl oss" sa han med sin oefterhärmliga läspning.

I stället blev det sanatoriet, och där blev han en legend redan medan han levde.

Av alla människor jag har träffat i mitt liv tror jag att han är den som kommer närmast det ideal som ibland brukar kallas för "den kristna människan", ibland för "den kommunistiska människan". Fast Janne var varken kristen eller kommunist. Han var så att säga barnfödd in i socialdemokratin och hade aldrig funderat över sitt politiska hemvist än mindre ifrågasatt dess självklarhet. Vad kristendomen beträffar så påstod han själv att han varken var döpt eller konfirmerad. "Svartrockar" hade han heller ingenting till övers för. Det var så att säga en klassisk attityd. I själva verket var han mycket god vän med en präst bland patienterna, som till Jannes ständiga irritation envisades med att förklara att om någon var kristen så var det han. Det var nog ganska dumt. Men det kom sig väl av att han tillhörde de människor, som genom uppfostran och uppväxtmiljö lärt sig att alltid tänka sist på sig själva. Det passade hans generösa natur bra.

— Jag tänker på alla skivor och tillställningar på ligghallar och putsrum. En vinter hade vi en klubb, som sammanträdde en gång i veckan. Alla var skyldiga att bidra till underhållningen...

Vi band mycket böcker på sanatoriet på den tiden. Jannes julklappsböcker hann aldrig bli färdiga i tid, därför att han alltid stod och hjälpte andra att få sina klara. Han var en man med gyllene händer och en väldig verksamhetslust.

◇

Dessutom var han stark som få. Han hade ju också arbetat underst i en akrobattrupp på tre man. Han var undersätsig, bara 1,64 m lång, men vägde fulltränad 75 kg! Det går inte att här berätta om alla hans galenskaper och tokerier, alla hans påhitt och upptåg. Han var den gladlyntaste man kan tänka sig och dansade gammalvals med lidelse.

Hans smidighet, spänst och oömhet var fenomenala. Till och med som sängliggare försökte han att träna och hålla sig i form och han hoppades i det längsta att kunna få återvända till akrobatbanan. Han beundrade de stora akrobaterna och läste allt han kunde komma över om dem, i varje fall samlade han på det. Vi såg honom ofta slå sina "saltisar" i sjukhuskorridoren. När han kom från en stor revbensoperation, då man hade tagit bort en hel hop revben på ena sidan av ryggen, slog han direkt vid hemkomsten frivolt över sänggaveln och i säng! Han fnyste och skrattade: "Hääääre Jesses, fi faän, jag gick ner på den sidan där bena är kvar!" Hade han något fel så var det kanske just att han ville bravera litet med sin styrka och sin akrobatspänst. Men han hade ju också något att bravera med. Fast det var väl till sist det som knäckte honom. När lungvolymen sjönk orkade inte hjärtat klara den väldiga muskelmassan.

In i det sista tomtade han omkring och kokade kaffe, "en balja lut", åt sina sängliggande kamrater. Gladlynt och hjälpsam som vanligt. Sista veckan han levde släpade han sig upp i bokbinderiet och hjälpte en kamrat att ta ut skinn till en bokrygg.

Personligen var han ett mönster av skötsamhet och varken drack eller rökte, men han var ett muntert mönster. Två gånger såg jag honom förbittrad. Ena gången var det en kamrat som yttrat sig nedsättande om "lägre folkraser". Det var under värsta naziståren i 40-talets början. "För oss i godtemplarrörelsen finns det inga rasfördomar" sa Janne kokande av ilska och började bokstavligen kavla upp ärmarna. Andra gången hade en kamrat ifrågasatt värdet av de demokratiska spelreglerna i en patientförening och menade att föreningen lika gärna kunde skötas helt av styrelsen. Då blev Janne vit av raseri. Skulle inte alla få vara med och yttra sig! I så fall skulle han ensam vara karl att ställa sig upp och prata hela natten. Det hade han säkert gått i land med, ty han hade en livligt talande tunga. Någon djupare bildning ägde han inte. Sina inkomster införde han under den prydligt prändade rubriken PENTION. Sina brev försåg han stundom med anteckningen: Denna sida upp! Det kunde behövas.

Någon dag efter det att han var död flyttades en svårt sjuk flicka in på det isoleringsrum där han legat de sista dagarna. Hon hade det mycket besvärligt på slutet. Så en kväll lyste hon upp: "Men titta, Janne!" sa hon lyckligt. Strax efteråt dog hon. Så fick minnesbilden av hans alltid vänliga, alltid glada ansikte hjälpa henne ännu en sista gång.

◇

Målaren, Stig Åkervall. Vi delade rum flera gånger. Han hade blivit sjuk redan i femtonårsåldern. Det är lätt att romantisera om sjukdomen och att ana fursteöden bland de många som i unga år föll offer för den. Men i fråga om Stig Åkervall är jag övertygad om att den berövade oss en betydande, kanske mycket betydande konstnär. Han kämpade hårt men orkade inte ta ut allt. När han första gången fick det eftertrådda Ester Lindahl-stipendiet låg han sjuk och var mycket bitter: "Jag har fått det därför att jag är sjuk och de tycker synd om mig, och inte för att de tycker att jag är bra att måla." Så var det inte.

Det mesta av hans stora planer blev ofullbordat. Han skulle måla en stor svit, "Livsresan". Den blev inte färdig och aldrig vad han avsett. Likadant blev det med "Toledosviten" som han arbetade mycket med, också under åren på sanatoriet. Han var full av idéer, av planer och uppslag.

Vi låg ett år på samma halvenskilda rum och hade mycket trevligt. Vi brukade ha en flaska vin undanstoppad på något tryggt ställe, ett stycke prickig korv och en långfranska. På kvällarna samlades det folk inne hos oss. Det var verkligen minnesvärda stunder. Åkervall var mycket road av matlagning. På hösten plockade han all svamp han kunde hitta och lagade till den enligt högst egna idéer och recept. Att någon svamp kunde vara giftig vägrade han att tro. "Behandlar man dem rätt, är alla svampar utmärkta" sa han. Det stämde inte. Men vi överlevde.

Han var mycket musikalisk och hade ursprungligen tänkt bli musiker. Han spelade gitarr utmärkt och sjöng med en röst som erinrade om Evert

In i det sista tomtade han omkring och kokade kaffe, "en balja lut", åt sina sängliggande kamrater. Gladlynt och hjälpsam som vanligt

Taubes i hans hesaste stunder, en verklig "sotarröst". Ett och annat komponerade han själv. Jag minns bland annat hans tonsättning av Frödings "I valet och kvalet". Den som en gång hört Åkervall i magnifik dionysisk yra sjunga Bellmans "Hör, klockorna med ängsligt dån" glömmer det aldrig.

Ibland fick vi påhälsningar av hans målande kolleger. En afton kom det ett par vandrande, långhåriga och skäggiga figurer, en målare och en författare. De var ett par sökande män som ville hämta inspiration genom att få på nära håll uppleva det verkliga lidandet i världen, anförtrodde de oss till en början. Vi lovade att göra vårt bästa för att introducera dem och tog fram vinet och den prickiga korven. Det visade sig att också deras materiella behov var högst betydande. De var rent ut sagt utsvultna. De åt upp vår korv, vår långfranska och allt annat som vi lyckades skrapa fram och de drack ur vinet och dessutom en halva brännvin som vi hade som ett slags yttersta reserv för särskilt prövande stunder. De blev mätta och glada och ville lära oss stackare litet om livet, det verkliga livet därutanför, det hårda och riktiga livet. De slog så småningom sönder en stol för oss och ville bryta arm. Men det kunde vi tyvärr inte stå till tjänst med eftersom vi båda var revbensopererade. Det var en mycket trevlig kväll. Vi hade åtskilliga sådana.

En dag blev Åkervall utskriven definitivt. "Du har blivit frisk. Jag behöver aldrig se dig här mer", sa överläkaren till honom. Han kom in och berättade det glädjestrålande. Nu skulle det bli måla av! Ett par år senare dog han — i cancer — ännu ej trettio år fyllda. Men han hann få uppleva sin första stora utställningsframgång och en liten sons födelse.

◇

Korta glimtar.

Han var arton år. Vi hade en högtalare på vår sal där jag var den ende sängliggaren. Det var biografföreställning uppe i samlingssalen. Men han brydde sig inte om att gå. I stället kom han in på vår sal och låg och lyssnade till en violinkonsert av Mozart. Sedan visslade han för mig lågt och rent en sats ur Mendelsohns violinkonsert. Han var ovanligt musikalisk och hade spelat flöjt när han var frisk och han var dessutom en fin tecknare. En mycket, mycket sällsynt människa.

Några veckor senare fick han miliartuberkulos. Det var på den tiden, före pas och streptomycin och andra medel, liktydigt med en dödsdom på mycket kort sikt. Ett par dagar innan han dog hade febern nått nära det streck på kurvan där datumsiffrorna stod. Han pekade på kurvan med en oändligt trött hand och sa: "I dag var jag nära datumgränsen." Det glimtade inne i ögonen på honom. Ett slags genomskådande okynne. Applådera, mina vänner, komedin är strax slut! Han var arton år.

Föräldrarna satt i korridoren och väntade. Den som sett dem vet vad sorg är, bottenlös, ordlös sorg. Ögonens obeskrivliga sorg.

◇

Hon var sjuk i tjugo år. De sista tio låg hon till sängs nästan hela tiden, kanske framför allt därför att det hade blivit så litet kvar av lungorna att hon

inte orkade gå uppe. Det minsta hon rörde sig blev hon svårt andfådd. Hur härdar en människa ut under sådana förhållanden, inte bara härdar ut utan bevarar ett glatt humör och blir ett slags samlingspunkt för alla sina vänner, både när och i fjärran?

Det brukar ges ett standardsvar på den frågan: man ska bara glömma sig själv för andra, så går det bra. Men jag tror inte att det är så värst många människor till hjälp. Det stämmer inte heller på henne som jag nu har i tankarna. Hon tänkte rätt mycket på sig själv, på hur hon bäst skulle ordna det för sig med de små resurser hon hade till sitt förfogande. Hon var rädd för drag, för att bli avkyld, för att bli utsatt för ansträngningar eller påfrestningar över sin förmåga. Det hade bitter erfarenhet lärt henne. Och hon ville leva så länge som möjligt.

Det som höll henne levande var att hon aldrig var overksam. Hon hade ovanliga anlag för konsthantverk och utförde också sängliggande utsökt fina små arbeten trots sina nästan obefintliga krafter. Det var en heroisk prestation. Hon svarade på brev och upprätthöll en omfattande korrespondens med en stor vänkrets för vilken hon med åren kom att betyda allt mer och mer.

Själv var hon övertygad om att hon inte alls kunde skriva brev; hon hade bara gått i en folkskola långt ute på landet. I själva verket utvecklade hon sig med åren till att bli en sällsynt skicklig brevskriverska som verkligen kunde berätta om en händelse så att man upplevde den genom hennes ord. Hon sökte och sökte. Hon försökte att läsa de gamla, lärda skalderna och de nya ännu lärdare, som det talades om och skrevs om. Det var ett vin tappat i bägare som hon aldrig kunde nå, därför att man höll dem så högt, högt ovanför hennes huvud. "Det är inte till för sådana obildade stackare som jag", sa hon med en halvt vemodig halvt bitter liten suck.

Till sin läggning var hon gladlynt, humoristisk och utåtriktad. Hon trivdes med människor och människor trivdes med henne. Få har haft lättare att le.

Under femton år brevväxlade hon regelbundet med sin närmaste väninna med ett långt brev en eller två gånger i veckan. Det sista brevet skrev hon i december 1960. Det berättar om vad som sker runt henne lika lugnt som alla föregående. Inte ett ord till självömkan, ingen klagan. Men handen som för pennan är mycket, mycket trött. Den sista meningen i det sista av denna långa, obrutna kedja av väl tusen brev lyder: "Nu tror jag att jag får lov att sätta punkt." Och så har hon placerat en tydlig punkt ett stycke inunder. Det var hennes stillsamma sätt att tala om att det inte skulle bli några fler brev, hennes sätt att ta farväl.

Väninnan reste upp och hälsade på henne. Hon sa: "Jag har alltid velat leva, men nu är jag så trött att det skall bli skönt att få dö. Jag har bara en önskan kvar, att få leva över julen, så att jag inte förstör julglädjen för mina anhöriga."

Denna önskan gick inte i uppfyllelse men den säger mer än många ord hurudan hon var.

■ MÄNNISKOR SOM

Forts. fr. sid. 5

Men inom flera vårdområden lever gamla, föga humana traditioner kvar: den som behöver anlita samhällets hjälp för att få vård, tycker sig förlora något av sitt människovärde; han får finna sig i att vården och behandlingen många gånger utformas efter normer som inte passar i ett demokratiskt samhälle.

Under de senaste åren har på en rad vårdområden stora brister kommit i dagen. Det har inte bara varit resurser som har saknats — vilket är allvarligt nog — utan det har i alltför många fall visat sig att de som haft vården om de handikappade har varit likgiltiga för hur denna vård har varit i sitt innehåll.

Det skulle föra mycket långt om vi skulle försöka leta rätt på alla faktorer som ligger bakom denna okänslighet. Vad tänker bilisten som kör förbi en livsfarligt skadad människa vid vägkanten därför att han inte vill ha blod i sin bil, hur känner den vårdarinna som bakbinder ett oroligt barn på en anstalt och låter det sitta så många timmar och hur ser dessa stränga, hårda och maktlystna föreståndare och föreståndarinnor vid olika inrättningar ut inombords?

Jag kan fråga men inte svara. Det viktigaste är att vi trots många trista erfarenheter inte ger upp utan ser framåt. Hur ska vi så snabbt som möjligt kunna reformera på skilda vårdområden och hur ska vi skapa ett opinionsunderlag för detta hos vanliga människor? *Forts. å sid. 29*

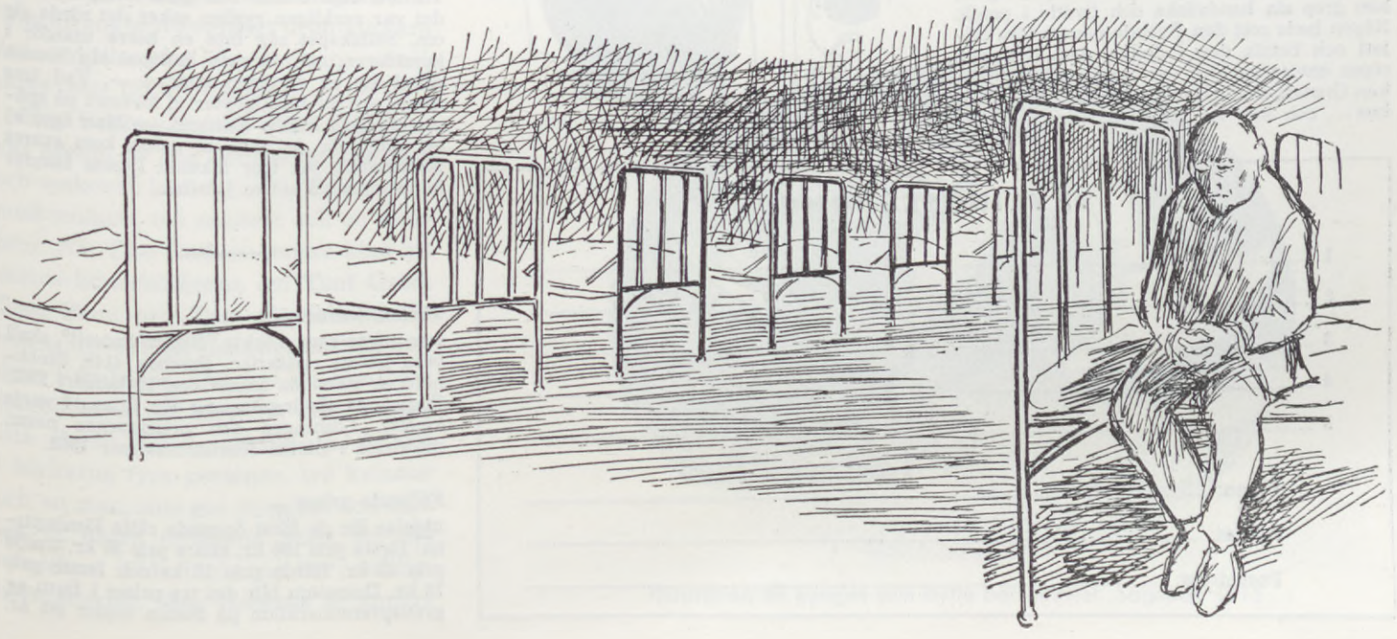

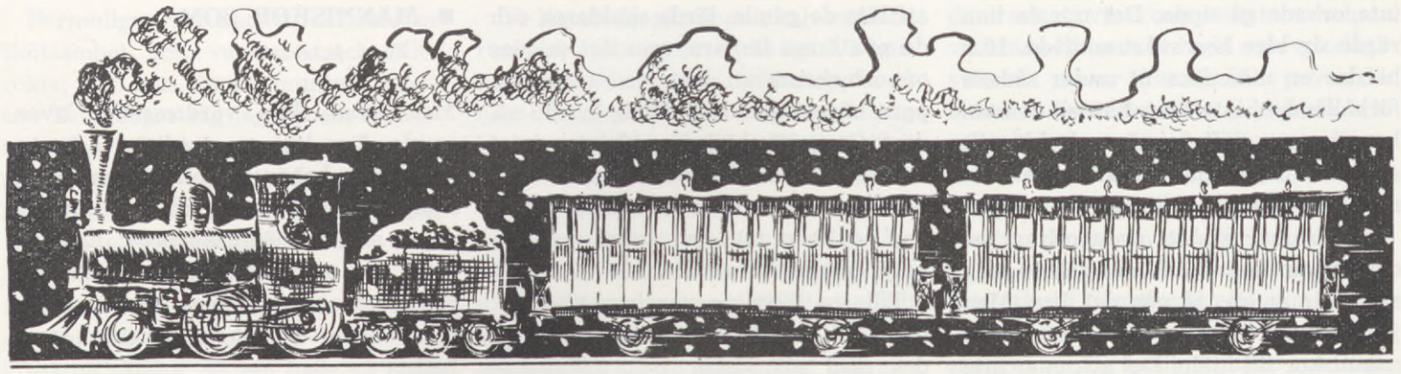

BILJETTKONTROLL

Julpristävling

Det är ingen nyhet att svenska folket reser i juletid, liksom att biljetterna ska klippas av en av SJ utsedd konduktör. Nu är det meningen att Ni, kära läsare, ska hjälpa konduktören med ytterligare en sak. Namnen på följande tio kända personer är inte utsatta — den saken hoppas vi nu att Ni tar reda på. Namnen placeras i nummerföljd; vi kan bara säga Er att det rör sig i stor utsträckning om skriftställare, men några undantag finns. Så startar vi julresan då — och lycka till!

1 — Var har min väska blivit av? frågade damen och tittade misstänkt på de andra. — Ni hade ingen, då Ni kom... jag såg när Ni steg på. Väskan stod kvar på plattformen. — Varför sa Ni inte det *genast*? Flera i kupén blandade sig i dispyten, utom en herre, som alldeles obesvärad knäppte på gitarr. — Jag vill vara neutral, konduktörn, här är biljetten. Vänersborg — — — ja, ha, mumlade konduktören och klippte biljetten.

2 I nästa kupé var stillsamt, bara en ensam herre, som fördjupade sig i en ofantlig karta med blå botten mot vilken gula planeter, solar och stjärnor avtecknade sig. — Vart ska Ni resa, undrade konduktörn en smula ironiskt, då mannen inte gjorde min av att vilja visa biljetten. — Till Klockrike, men vagnen går väl inte direkt, svarade mannen förstrött utan att ta blicken från kartan.

3 — Titta, han tänker djupfrysa oss alla tre! skrek tre damer i kör. — Jag försökte dämpa draget genom att fästa ihop gardinen med min hårklämma, men han rev bort den genast... här rivs för att få luft och ljus, kom det från mannen i fönstret. — Mannen är inte så osympatisk som damerna vill påskina. Jag känner honom. Han bor på Norrtullsgatan och har i några skrifter påvisat vissa svagheter hos det täcka könet, förklarade en annan herre för konduktören.

4 Äntligen några "normala" resande, som talade om hur de längtade hem till jul. En ståtlig herre, tydligen långväga ifrån, gjorde dock en liten invändning: — Jag längtar hem sen åtta långa år — men ej till människor — nej, jag längtar marken... stenarna...

5 — Men är det inte fröken Gustafsson! Tänk, efter så många år! Men "fröken Gustafsson" i svarta glasögon blev inte glad, hon grep sin handväska och flydde i panik. Någon hade sett den flyende damen lösa biljett och betala den i dollar, men den som ropat envisades: det var inget misstag, fröken Gustafsson hade tidigare stått i ett varuhus... och hon var född på Söder.

6 Scenen skiftade snabbt, då en gråhårig gentleman störtade upp. — Varför ropar Ni inte ut stationerna? Han grep en rulle med tygomslag och en stor påse och störtade iväg. I trängseln gick påsen sönder och en massa potatisar spred sig över hela golvet i kupén. Munterheten blev allmän — utom hos den gamle herrn förstås — men konduktören klappade honom tröstande på axeln och sa: Se så! ta det lugnt. Vi är inte i Alingsås förrän om en halvtimma.

7 En ljuslockig blåögd yngling — ja, han såg verkligen romantisk ut — fångade allmän uppmärksamhet och ett kvickhuvud viskade till sitt ressällskap: Den där skulle bo på lycksalighetens ö. — Visst inte, sa ressällskapet, han går i pappas skola i Linköping och sedan ska han studera i Uppsala.

8 En betydligt manhaftigare typ satt i kupén intill. Han hade något mystiskt i blicken och de nypåstigna drog sig för att sätta sig bredvid honom, trots att det var trångt på tåget nu. — Det går an, sa mannen och pekade på den lediga platsen på soffan. — Nej, vi går vidare viskade damen till sin man. Den där mannen har underliga idéer — det påstås att han är giftblandare också...

9 Men paret hade otur för också i nästa vagn satt en grubblare med anteckningsbok, fast inte såg han ut precis som en skrivkarl, snarare grovjobbare. Då han gick ut kunde inte damen låta bli att titta i anteckningsboken. Där stod bara att "det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången." — Besynnerligt, sa damen, kastade förargad ifrån sig boken och började istället läsa i en veckotidning.

10 Ett sällskap i sista vagnen talade om drömmar, andar och mystiska krafter. Tur att inga damer och barn fanns där, för det var verkligen rysliga saker det rörde sig om. Sällskapet såg inte en herre utanför i korridoren, och då man äntligen såg honom spred sig en förlägen tystnad —. Vad tror herrn, om de hemligheter vi kommit på spåren, sa en i kupén slutligen. — Man äger ej ett snille för det man är galen, kom svaret blixtsnabbt, jag tror faktiskt ljusets fiender är i farten på själva julafton.

Tävlingskuverten
som måste vara märkta *"Biljettkontroll"*, skall vara Status redaktion, Postbox 4149, Stockholm 4, tillhanda senast den 10 januari 1962. Endast en tävlingskupong får finnas i varje kuvert. Lösningen och pristagarnas namn meddelas i Status februarinummer 1962.

Följande priser
utdelas för de först öppnade rätta lösningarna: första pris 100 kr, andra pris 50 kr, tredje pris 25 kr, fjärde pris 15 kr och femte pris 10 kr. Dessutom blir det tre priser i form av gratisprenumeration på Status under ett år.

TÄVLINGSKUPONG

1	6 .....
2	7 .....
3	8 .....
4	9 .....
5	10 .....

Namn: .....

Adress: .....

Postadress: .....

VERKLIGHETEN BAKOM SAGAN

Av NILS-ERIC BJÖRSSON

EN BARNDOM utan böcker, det vore ingen barndom, har Astrid Lindgren sagt en gång. Det vore att vara utestängd från det förtrollade landet, där man kan hämta den sällsammaste av all glädje.

Men bilderboken, barnboken, ger också mera än förströelse, mera än en rolig stund, det har betonats gång på gång. Det är inte för mycket sagt att hela kulturbakgrunden för en människa byggs upp med hjälp av boken. Den som redan i bilderboksåldern blir vän med boken får ett försprång — intellektuellt och kulturellt — som för andra är svårt att ta igen.

Om man mot bakgrunden av detta ser Elsa Beskows konstnärs- och författarskap, så förstår man bättre vilken enastående rik gärning hon hann utföra. Många är de generationer och otaliga de barn som stiftat bekantskap med hennes böcker, och ständigt nya läsare finner vägen till hennes vänliga, underbara värld. Elsa Beskows böcker tillhör de odödliga. Redan 1897 utgav hon sin första bilderbok, "Sagan om den lilla, lilla gumman". Sedan kom slag i slag böcker som "Putte i blåbärsskogen", "Tomtebobarnen", "Pelles nya kläder", "Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin". Listan skulle kunna göras lång.

Men vad vet vi om kvinnan bakom verket, om människan bakom den glada och soliga sagotantsattityden? De flesta av alla dem som vandrat omkring i Elsa Beskows sagomarker känner nog inte till så mycket om henne.

Stina Hammar gav för några år sedan ut en mycket välkommen biografi över Elsa Beskow och där konstaterade hon att det var inte alltid som tillvaron var ljus och solig för Elsa, ofta föll tunga skuggor över hennes liv. "Jag är nog mycket långt ifrån att vara den solmänniska du tror mig vara", skrev hon till en väninna.

Elsa Beskow föddes 1874. När hon var sexton år dog hennes far och hon och syskonen kom att leva tillsammans med modern, två mostrar och en morbror. När Elsa Beskow senare kom att skriva bilderböckerna om Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin, hade hon samlivet med släktingarna och modern i tankarna. Det var de som blev förebilderna till tanterna och farbror Blå. Precis som i verkligheten är det i böckerna fyra personer, tre kvinnor och en man, som ger trygghet och kärlek åt några ensamma barn. En del episoder i bilderböckerna har verklighetsunderlag. Men tanterna är annars

Elsa Beskow i sin typiska hemmamiljö

Illustration till kungen som bytte bort minnet. Sagobok 1915

Tant Grön, Tant Brun, Tant Gredelin, Farbror Blå och annat smått folk

inga direkta porträtt av Elsas mor och mostrar, däremot föreligger karaktärslikheter mellan morbrodern och farbror Blå.

Det var i en kulturradikal miljö som Elsa befann sig, där kristendomen betraktades nästan som något livsfientligt. Men när hon 1895 gifte sig var det med en man ur en pietistisk prästgårdsfamilj, den blivande pastorn Natanael Beskow. Sammansmältningen mellan de motsatta miljöerna blev en lång och smärtsam process; bl. a. dröjde det länge innan Elsa accepterades av prästfamiljen. Hennes religiösa utveckling som maka åt en ledande religiös personlighet är ett fascinerande kapitel.

Vad vi här tänkte dröja vid är porträttet av Elsa Beskow som husmor och barnbokskonstnärinna, hennes

Skiss till Gnällmåns 1905

ständiga svårigheter att förena de båda sysslorna. Det blev nu hennes livs innehåll att splittra sig mellan dessa båda uppgifter.

Vartannat år en bok och vartannat en pojke — det var faktiskt länge rytmen i Elsa Beskows liv. Man kan tycka de båda uppgifterna skulle passa bra ihop, att vara mor och att vara barnbokskonstnärinna. Den ena verksamheten berikade den andra; barnen ville höra sagor och de kunde också vara modeller. Så enkelt var det nu inte.

Elsa Beskow kunde aldrig upphöra att sörja över att hennes utbildning var så bristfällig, att hon aldrig fick tid till någon systematisk förkovran av sin talang. Det fyllde henne med mindervärdeskänsla. Men annorlunda kunde det ju inte ha varit, som Stina Hammar påpekar. Elsa Beskow hade gjort sina val, fritt och medvetet. "De gränser jag stött emot t. ex. i min strävan att utveckla mig till fullödighet i mitt arbete, de har nog också mest berott på min egenskap av kvinna, men inga ändrade yttre förhållanden skulle kunna få bort de gränserna. De hänga ihop med mitt moderskap, och hur skulle jag kunna bli bitter över det"? skrev hon en gång.

◇

Före 1910 hade Elsa Beskow gjort åtminstone tre av sina bästa bilderböcker: "Putte i blåbärsskogen", "Olles skidfärd" och "Tomtebobarnen". Hon hade nått en aktad ställning som bilderbokskonstnärinna och man väntade sig mycket av henne. Men hon var mycket otillfredsställd att ha det ordnat med sin konstnärliga verksamhet som hon hade: "Jag har ritat hela dagen med Bo på ena sidan och lillen på den andra", kunde hon skriva till Natanael om sitt arbete. "Det skulle vara bra för min ritning om jag reste bort på en månad och bara ritade, men jag skulle aldrig kunna göra det — om jag också hade det så ställt hemma, att jag kunde vara hemifrån. Så min ritning får det väl gå med som det kan, som det gjort hitintills." Nej, Elsa Beskow hade inte ens ett eget fredat arbetsrum. Hon satt och målade i salongen, mitt i strömmen av husets händelser. Men som tur var hade hon en enastående koncentrationsförmåga. Den utnyttjades nog ibland av barnen: "Mor, får jag ta en pepparkaka?" —

Gumman Tö i Olles skidfärd 1912

"Javisst." — "Mor, får jag ta två pepparkakor?" — "Mmm." — "Mor, får jag ta tre pepparkakor!' — "Jaha — nej, vad är det du står och säger, pojke, inte får du ta några pepparkakor!"

◇

Hemmet och konstnärskapet, nej det var sannerligen inte lätt att förena de båda gärningarna. Elsa Beskow kunde tycka att det var så roligt att gå upp i att vara mamma och inte bry sig om att hinna med något annat. "Jag tror inte jag skulle kunna bli nervös av mina moderliga och husmoderliga plikter, om jag helt finge ägna mig åt dem", sade hon. Men när det blev dags att rita blev det svårt för henne att hålla jämvikten. Den dagliga kontak-

ten med barnen kunde verka störande — men den var i längden livskällan för bilderböckerna, som Stina Hammar så riktigt påpekar.

Man kan följa hur varje barn fick sin egen bilderbok. Putte var äldsta sonen tre år gammal, Gnällmåns kom när nästa son fyllde fyra. De fyra små tomtebobarnen hade sin motsvarighet i de fyra pojkarna Beskow. Så kan man följa raden av böcker fram till Lasse liten i trädgården och Lillebrors segelfärd 1921. När så de egna barnen hade nått över bilderboksstadiet kom sagosamlingarna.

Elsa Beskow var lycklig över att vara mor till sex pojkar och hon visade sina barn stor omtanke. Hon var alltid mycket noga med deras skötsel. Ja, det kunde visserligen hända till en pojkes förtjusning att hon tankspritt tvättade hans ena hand två gånger och den andra ingen, sådana exempel finns det gott om. Hon var alltid redo när det gällde barnen och spred en atmosfär av vänlighet. Hon ville att alla skulle känna sig älskade. Tyckte hon t. ex. att någon såg besviken ut under julen, hade hon ett reservlager av presenter: "Å, detta glömde jag ju alldeles". Man kan återfinna den där varma kontakten mellan mamma Elsa och hennes pojkar i bilderböckerna. Mor är alltid den fasta punkten och tryggheten i världen. Det är till henne som Putte plockar sina bär, det är hon som väntar hem Olle från hans äventyr i vinterskogen, det är mor som står på grönan ö, när Lillebror seglar bort. Visst stal barnen Beskow tid från mamma Elsas konstnärliga gärning. Men den tiden skänkte hon med glatt hjärta.

◇

Stina Hammar pekar på att Elsa Beskow var uppfostrad att ha ögonen på verkligheten och dess uppgifter. Hon visade sig i sina bilderböcker som en duktig lärjunge, som älskade den verklighet som omgav henne: men hon tog den inte allvarligare än hon kunde leka med den. "Vardagsplikten berörd av sagans trollspö", som Stina Hammar karaktäriserar hennes konst. Men Elsa Beskow kunde känna sig främmande också i verkligheten, ibland gick en del av henne bort för sig själv, mot hennes vilja. Hon skrev till Natanael: "När jag märker hur gränslöst tomt det känns, då du är borta, tycker jag att det är riktigt hemskt, att jag inte tar bättre vara på alla tillfällen att få vara tillsammans med dig, när du är hemma. Och de stunder du och jag och barnen sitta tillsammans, är jag ofta andligen frånvarande. Att det ska vara så svårt att ta vara på nuet riktigt."

Främlingskänslan låg djupt i hennes väsen, säger Stina Hammar. Vid en av hennes senare högtidsdagar, när hennes närmaste samlats, upptäckte en av sönerna att Elsa plötsligt var försvunnen. Hon satt på sitt rum och liksom vilade sig. "Vad är det, mor?" undrade hennes son och med plötslig klarsyn: "Tycker du att det är underligt med oss allihop som kommit in i ditt liv?" Jo, hon hade känt det så och måste gå för sig själv för att liksom hämta sig tillbaka till de människor hon mest höll av. En annan sak som medverkade till att inge henne främlingskänsla var att hon inte riktigt räknades som fullvuxen. Natanael hade sin oskuldskult kring henne, säger Stina Hammar. Helgonglorian han såg kring hennes panna kanske skymde hans blick, så att han inte såg, att det kunde finnas ångest och konflikter hos henne. Men även andra människor hade svårt att betrakta henne som en mogen människa. Alla tyckte hon var förtjusande. Men de kunde inte tro annat än att det var något barnsligt med en människa som så talade barns språk.

Elsa Beskow dog 1953, men hennes böcker lever.

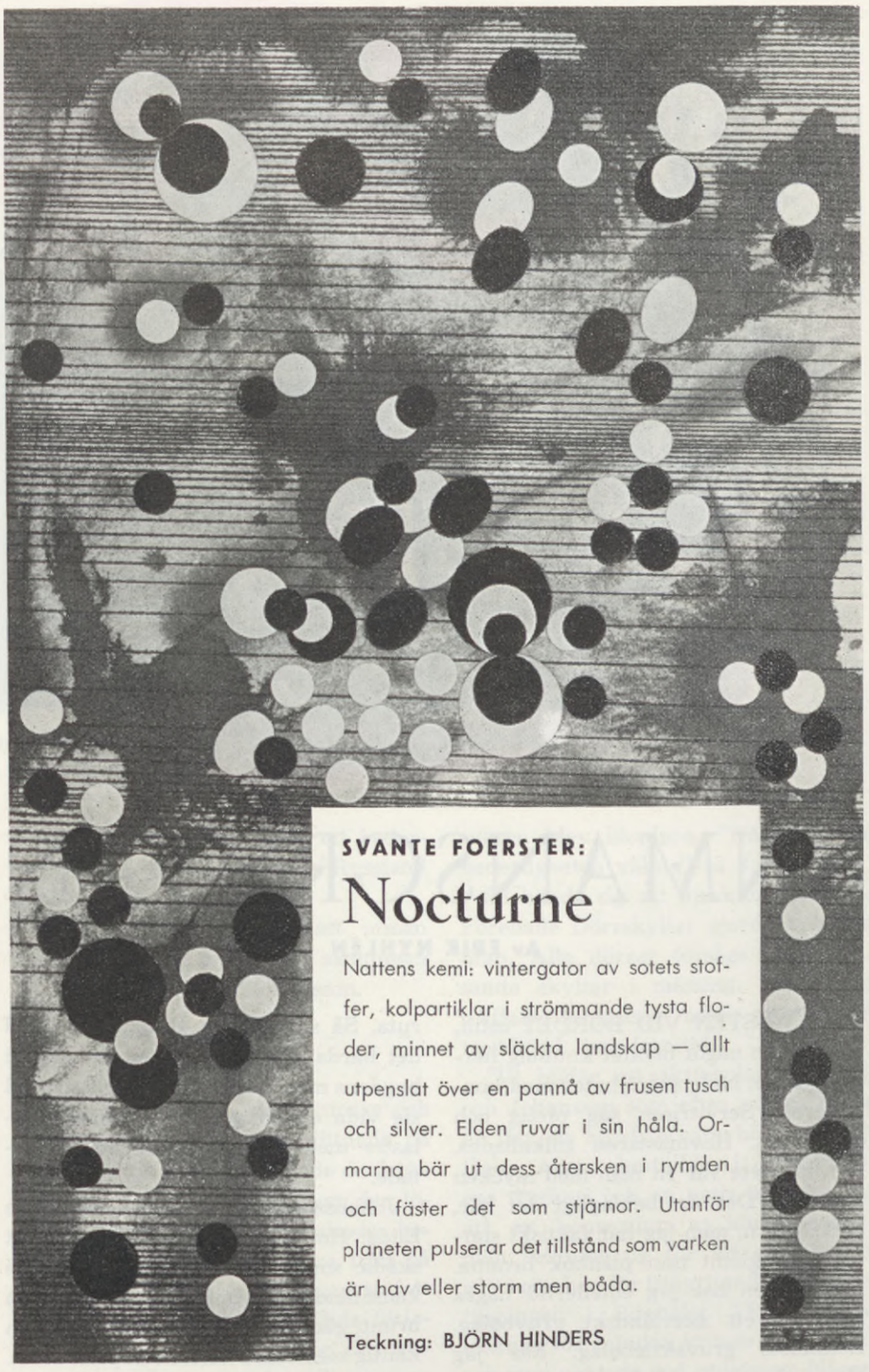

SVANTE FOERSTER:

Nocturne

Nattens kemi: vintergator av sotets stoffer, kolpartiklar i strömmande tysta floder, minnet av släckta landskap — allt utpenslat över en pannå av frusen tusch och silver. Elden ruvar i sin håla. Ormarna bär ut dess återsken i rymden och fäster det som stjärnor. Utanför planeten pulserar det tillstånd som varken är hav eller storm men båda.

Teckning: BJÖRN HINDERS

ENMANSGRUVAN

Av ERIK NYHLÉN

GÄSTEN VID BORDET intill, en något blekfet knubbig herre, hade svårigheter med kontanterna. Servitrisen såg orolig och osäker ut. Hovmästaren tillkallades. Den blekfete var en man med mycken pondus. "Det är beklagligt det här, hovmästarn, men jag har faktiskt slarvigt nog glömt min plånbok hemma. I portföljen har jag emellertid några aktier i ett norrländskt gruvbolag. Böxhålets gruvaktiebolag. Får jag lämna dem i pant? Jag löser ut dem i morgon." Hovmästarn gick med på saken. Det stod tydligt angivet att varje aktie var värd 100 kronor.

"Får jag för ordningens skull anteckna min herres namn" sa hovmästarn.

"Axbom, Alfred, direktör" sa herrn med pondus.

◇

Karl Efraim Johansson, ägare till torpet Böxhålet ett stycke på sidan av landsvägen, var en mycket användbar man. Han var duktig snickare, han användes som veterinär, ibland kunde han även bota ont hos människor och han ägde en fenomenal förmåga att finna vatten när han gick med slagruta. Så småningom slutade han med det hårda arbetet i skogen för att bli bygdens medicinman. Hans rykte spred sig vida omkring, och det kom busslaster med människor för att bli botade.

Johansson hade en hustru som hette Elida. Hon var inte precis vacker att skåda, smalt, blekt ansikte, utstående kaninänder, nästan färglösa ögon och brunt, glanslöst hår. Hon var smal och kantig med vassa höfter och platt bröst. Men hon var blid till humöret och beundrade mannen i allt som han företog sig.

En dag hade Johansson gått ut i skogen för att skära en slagruteklyka. Han provade den på hemvägen, och på ett ställe kände han att det drog. Det drog så kraftigt att slagrutan vreds ur händerna på honom.

"Dä hä, tänkte jag, måste vara något som är kraftigare än vatten, malm av något slag. En vattenåder dra värst där dä är lösjord, men dä här va mitt på helleberge, och dä ty på att dä måst vara någe annat", berättade han för en skeptisk omgivning.

Han sprängde lös några stenar och skickade dem till Stockholm för analys. Efter någon månad kom det med spänning motsedda svaret. Stenarna innehöll visserligen ett uns järnmalm, men inte av den kvalitet och kvantitet att det lönade sig för brytning.

Karl Efraim Johansson var inte den som kapitulerade inför en motgång. "Jag ha nog int sprängt djupt nog" var hans enda kommentar.

Den följande tiden satt Elida och vände borr medan Johansson förde släggan. Så fort dagens sjukmottagning slutat var de ute på berget för att borra och spränga. Det dröjde inte länge förrän det var tid att sända nya prov. Svaret blev detsamma. Det sprängdes djupare. Johansson slog och Elida vände borr, tålmodigt, vardag och söndag, långt inpå kvällarna, nya prov, ständigt nya prov sändes in och svaret blev ständigt detsamma.

◇

En journalist i ortstidningen som led av uppslagsbrist hörde talas om Johansson och hans gruvdrift och reste dit. STORA MALMFYNDIGHETER I BÖXHÅLET? stod det som huvudrubrik i tidningen. Att det var ett frågetecken efter rubriken fäste sig ingen vid. Sedan fanns Johanssons fotografi, en naturbild från platsen och en redogörelse i fetstil för vad Johansson tänkte, trodde och hoppades när det

. . . måste vara något som är kraftigare än vatten, malm av något slag . . .

Den följande tiden satt Elida och vände borr medan Johansson förde släggan

gällde fyndigheten. Vad laboratoriet i Stockholm ansåg om saken stod i vanlig stil på sista sidan.

"Dä va dä vi trodde, dä ä nog na mä Johanssons gruva" sa folket i trakten, och för att de inte skulle bli alldeles lottlösa när guldet kom erbjöd sig många att hjälpa till. Under kvällar och söndagar blev det fart och rusch i gruvan. Arbetsstyrkan uppgick ibland till 20 man. De ständigt återkommande negativa beskeden från laboratoriet nedsatte mångas mod, men Johansson förklarade det hela med att de stora gruvbolagen var rädda för konkurrensen, och att laboratoriet naturligtvis gick deras ärenden. Bolagen trodde man i stort sett vara i stånd till vad som helst, därför höll man Johanssons antagande för riktigt. Förresten hade det stått i tidningen om stora gruvfyndigheter, och en arbetartidning kunde inte rimligtvis fara med lögn; något måste alltså ha sipprat ut.

"Bolagen försöker nedgöra gruvan för att få köpa den billigt, men jag är inte den som låter mig luras" sa Johansson.

Eftersom forskarna i Stockholm inte visat sig pålitliga sändes proven till utländerna, både Amerika, England och Ryssland. Från de två första staterna kom det svar av samma ordalydelse som de svenska.

"Dom sträcker sin makt över hela jorden å kom bra överens, dom där gruvkapitalisterna. Från Ryssland som ä ett socialistland få vi nog ett hederligt svar", sa Johansson. Från Ryssland kom det inget svar alls.

"Dom ha naturligtvis hatt unnan breve på posten för att int sanningen ska komma fram" sa Johansson.

◇

Åren gick, gruvan blev djupare och djupare, men grannarna tröttnade på att hjälpa till. I stället började de driva en smula med Johansson. Även den lönande läkarpraktiken minskade betänkligt, man började förlora tron på Johansson. Han måste återigen ta fatt på dagsverkena i skogen. Elida förlorade emellertid inte tron, hon satt troget och vände borr i det allt djupare gruvhålet eller drog vindspelet för att vinscha upp stenarna. "Begabbarna torde nog hålla igen sina trynen ordentligt när den dagen kommer", sa Johansson profetiskt när skrattet från grannarna gick honom på nerverna. Elida nickade instämmande.

Åren gick. Johansson förlorade inte tron på sin gruva och Elida förlorade inte tron på Johansson. Hon vände borr, Johansson slog och sprängde, ämbar fylldes och vinschades upp, prov skickades ut över hela världen, och svaren blev likadana. "Nångång ska hederligheten vakna" sa Johansson.

Så hände sig att direktör Axbom i Förenade Dörrskyltar gjorde byn den äran. Alla dörrar försågs med glänsande skyltar i mässing. Direktören träffade Johansson, besåg gruvan och trodde på dess framtid.

"Vi bildar ett aktiebolag" sa han, och Johansson som efter många svåra år fått en bundsförvant blev eld och lågor. Aktier beställdes i ortstidningens tryckeri och en notis infördes om att ett konsortium av kända finansmän beslutat sig för att ekonomiskt gå i bräschen för utnyttjande av naturtillgången i Böxhålet. Aktier kunde tecknas för hundra kronor per styck, och man väntade god utdelning. Någon fart på gruvarbetet i Böxhålet blev det inte, men det såldes många aktier.

◇

En dag meddelade ortstidningen att en man vid namn Axbom, som uppgivit sig vara direktör för Böxhålets gruvaktiebolag, anhållits för bedrägeri. Han hade till ett flertal godtrogna personer avyttrat aktier i den i trakten kända böxhålsgruvan, vilken som bekant inte innehöll någon malm. Tidningen berättade vidare att den stackars Johansson var besatt av en fix idé och slutade med att anklaga myndigheterna för att han inte i tid kommit under vård. *Forts. å sid. 24*

Teckningar:
SVEN BJÖRNSSON

I skogen förr och nu

Av HELMER GRUNDSTRÖM

DET ÄR NU 50 år sen Gustav Hedenvind-Erikssons debutbok "Ur en fallen skog" kom ut av trycket. Den unge skogsarbetare som i dag läser boken är förlåten om han i minnet noterar några tvivlande frågor. Hade de det så uselt i skogen för ett halvt sekel tillbaka? Var deras bostäder så bristfälliga? Skedde avverkning och transport så primitivt? Var kosthållet så dåligt och förtjänsten så skral? Han må vara förlåten därför att vårt skogsbruk genomgått en så revolutionerande förvandling under dessa 50 år att man faktiskt baxnar när man sätter sig och tänker tillbaka.

Kojorna har blivit bättre och den allestädes närvarande bilen skymtar bakom knuten, om vi tittar noga på bilden

◇

Hedenvind var en pionjär och debutant i mer än en bemärkelse, när han skrev sin bok. Boken var det första litterära dokumentet om skogsarbetarkåren. Det fanns visserligen folk som skrivit om skog före honom. Man behöver bara erinra om Olof Högbergs brett upplagda krönikecykel "Från Norrlands sista halvsekel". I den krönikan får vi veta det mesta om de första stora skogsjobberierna, den s. k. svindlar- och baggbölartiden. Där får vi också veta åtskilligt om flottleder och om de första sågverksförsöken. Högberg rasade mot baggbölarna, hans hjärta ömmade för bönderna, men längre gick han inte. Mot de skogslösa arbetarna intog han samma attityd som mot baggbölarna; när han skildrar den riksbekanta Sandö-strejken tar han utan att blinka landshövding Trefenbergs parti och gör billiga vitsar om arbetarnas obildade felsägningar av det engelska ordet strike (strejk). Det var Hedenvind-Eriksson som först lät den läsande allmänheten veta att det fanns ett skogsarbetarproletariat. I sin debutroman berättar han om hur detta proletariat levde och hade det. Det fanns fler arbetarproletariat än skogsarbetarnas på den tiden. Men det är inte om det som denna artikel vill syssla med. Här ska vi ägna oss enbart åt skogen och skogens arbetare, hur det var då och hur det är nu.

Hästen behövs ännu, främst för att dra fram virket till huvudvägarna, men koja av typ t. h. är inte längre någon bostad för skogens folk.

◇

För 50 år sen var skogsarbetarna inte fackligt organiserade. Det fanns ingen härbärgeslag, ingen lag om arbetarskydd, inga yrkesinspektörer. Löneavtalen var muntliga mellan körare och huggare och köraren i sin tur hade sitt avtal med skogsbolaget. Skogsdriften befann sig i sin första utveckling och bolagen kunde i regel pressa kontraktsvillkoren ner till det lägsta möjliga. För att klara kontraktet så att det inte blev förlust var köraren tvingad att pressa huggaren. För att klara sin och sin familjs livsexistens var huggaren tvungen att pressa sin arbetskapacitet till det yttersta. Han var ofta ute vid fyratiden om morgnarna och började fälla. Och hans dagsverke räckte i regel till niotiden på kvällen. När dagsljuset inte räckte till trevade han sig fram. Han var en slav och han visste inget bättre. Piskan på ryggen svängdes av honom själv och han hade varken råd eller tid att känna efter hur det sved.

Skogen var grövre då, mer svårhuggen. Det fordrades två man med en långsåg att fälla de största jättarna. Barkningen skedde med yxa tills barkspaden blev uppfunnen. Varje van huggare blev virtuos på yxbarkning. Kojorna arbetarna bodde i var av primitivaste slag. Uppförda av rundtimmer med mossa mellan stockarna. Ena eller båda långsidorna var försedda med liggbrits. Mitt på golvet tronade det fyrkantiga eldaltaret. Röken gick upp genom en öppning i taket.

Bra byggd är det inget fel med en sån kojtyp. Men på den tiden uppfördes kojorna i största hast. Ofta när jorden och mossan var frusen. Det dröjde inte länge förrän det blev stora draghål mellan stockarna. Lungsot, lunginflammation och hjärnhinneinflammation härjade obehindrat. De motståndskraftiga överlevde, de andra dog eller blev kroniskt sjuka. Lössen, som var vanliga på den tiden, gjorde sitt

till att sprida infektioner och smittobaciller.

Med mat fick var och en ordna som han kunde. Många levde på svältkost och ännu värre var det med deras familjer. Om förtjänsten blev för skral drogs krediten in hos handlarna. Potatis, doppad i saltlake omväxlade med vattvälling och potatismos med inknådat salt. Bättre blev det så småningom när islandssillen och det amerikanska fläsket hittade till kojorna. Och så det förträffliga spisbröd som bakades i Hoting. Det spisbrödsreceptet är ännu oöverträffat; synd bara att den uppfinningsrike bagaren tog det med sig i graven utan att lämna nån avskrift.

Brorslaren drog samman stockarna, gjorde körvägar och hjälpte till med

Skogsarbetare med motorsåg

lastningen. Köraren hade att lita på sin häst; bilen och traktorn fanns inte på den tiden. Förlusten av hästen betydde i regel ekonomisk ruin; det var också liktydigt med bakslag för brorslaren och huggarna.

◇

Ja, så var det då, för femti år sen.

Och nu?

Om man i dag kommer till ett större skogsavverkningsdistrikt får man snart tillfälle att konstatera hur radikalt allt förändrats. De gamla primitiva kojornas era är förbi. Nu hittar man stora kojor med moderna järnspisar, tork- och ombytesrum, kvinnliga kockor, matsal, bekväma liggplatser, apotek, radio, bibliotek, skrivmaterial. Hästar finns, de är fortfarande nödvändiga, men den längsta och tyngsta framforslingen av virket sker med lastbil och

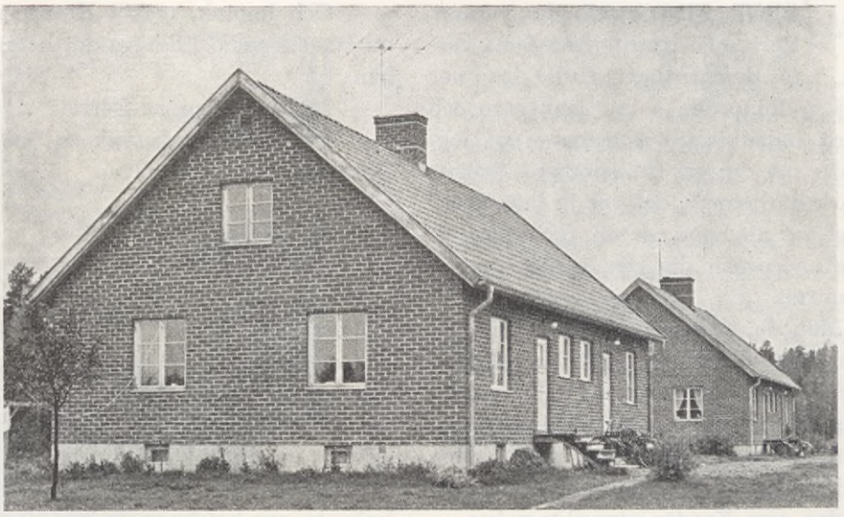

Moderna familjebostäder uppförda för skogsarbetarfamiljer i norra Sverige

traktor. Långsågarna finns inte längre. Huggaren har svans och bågsåg, men den mesta fällningen sker nu med motorsåg. Barkningen upphör mer och mer på fällningsplatsen. Virket forslas till upplagsplatser där barkningsmaskinerna sköts med tekniska handgrepp. När barkningen skett sker slutlastningen med tekniska hjälpmedel. Är flottleden för besvärlig forslas de stora timmerfororna till bekvämare vattendrag. Inget är längre omöjligt i detta den explosiva teknikens tidevarv.

Och de stora kojorna är inte alltid behövliga. Varje skogsarbetare (åtminstone de flesta) har bil eller motorcykel. De kan bo hemma med arbetsplatsen några mil längre bort. Där avverkningsdistrikten är riktigt stora har experiment gjorts med skogsarbetarebyar.

Skogsvården är rationell och vetenskaplig. Skogsbolagen är inte längre vandaler och skövlare. De planerar både för nuet och framtiden. De är organiserade, liksom arbetarna, och avtalen respekteras från ömse sidor.

◇

Ja, så är det nu. Den snabbaste utvecklingen har skett under de senaste tjugo åren. Det är en utveckling som fortsätter. Den moderna romanen från skogsarbetets värld har givetvis inte kunnat skrivas. När det sker ska det bli intressant att jämföra den med Hedenvinds "Ur en fallen skog". Jämförelsen kommer att berätta om den förvandling vårt land genomgått under 50 år. En förvandling från fattigdom och arbetsslaveri till välstånd och ekonomisk trygghet. Den kulturella utvecklingen har självfallet inte hunnit följa samma snabba tempo som den sociala och ekonomiska. Men den kommer nog.

Hästen har fått hjälp med de tunga timmertransporterna av moderna traktorer, som brummar omkring på skogsvägarna

Lantligt blomster

En novell om ungdom
av SVEN O. BERGKVIST

FÖRST FRÅGADE de varann, Berra och Knutte från Stan, varför de egentligen skulle deka ner sej så Ininorden — att ta kärran och fara ända hit till Ytternorda på logdans, när det var full sprätt på Folkets park därhemma, det var ju inte klokt. Det var att köpa ner sej, tyckte Berra. Det var att dra en nitlott, ansåg Knutte.

Men de tröstade sej med lantdoften när de stod utanför logdörren och hörde dragspelsgnället och fiollåten och såg en och annan kufisk kavaljeros, som Berra uttryckte sej, blygt fumla sej in i det skumma, lövade danseldorados, som Knutte uttryckte saken — åh, hade de kanske inte sett italienska filmer i Stan, så att de visste både det ena och det andra?

— Men va tusan är Sophia? sa Berra och ordnade med sin kortsnaggade hårvirvel så att den skulle vara som den skulle.

— Ja, för satan, alltså? sa Knutte och såg blek ut i det halvljusa försommarmörkret: det var knappt att finnarna lyste i pannan hans. Det här är rena döden, sa han.

— Fast det doftar ju hägg eller liljekonvalj eller va det heter, försökte Berra.

Men det var föga tröst i tonfallet.

— Och kopink, insköt Knutte med ett snett leende. Eller va det heter, sa han.

— Det är botten, sa Berra.

— Det är bottenbotten, sa Knutte. Bottenbottenbotten, alltså.

◇

Men hur det nu var så kom det en del brudar så småningom, blyga lantblomster, runda och fina i formerna, inte tu tal om det, och kanske fanns det i alla fall ett och annat att göra också i denna gudsförgätna ort.

— Titta den där, va! sa Berra och knäppte upp halsknappen i modernistskjortan. Inte illa, va? Ska du ta hand om henne?

— Det var ju du som såg henne, i så fall, sa Knutte lagomt intresserad.

— Hållrajt, sa Berra. Man får väl offra en bit med henne. Samma va man gör. Du själv? Väntar du här?

— Gör väl en lov, sa Knutte. Får jag se om jag hittar nåt lantblomster . . .

— Hej så länge.

— Hej.

◇

Berra gick rakt på sak som han brukade. Först ställde han sej framför henne och såg lantbruden rakt in i ögonen, ordnade till leendet så att det blev som klippt och skuret ur en aftontidning och sa:

— Ska vi opp och hoppa, alltså?

Flickan sa varken ja eller nej, hon bara såg åt det ena hållet efter det andra och verkade direkt som fallen från skyarna.

— Tjo! skrek någon och slog ihop nävarna: det var en riktigt lantlig kavaljeros, märkte Berra; någon dräng kanske, ja, såg han inte tydligt och klart att långkalsingarna stack fram nedom byxbenen och hade han inte en lantlig hatt i nacken kanske?

— Jag menar . . . får jag lov till en dans? förtydligade Berra.

Flickan funderade en stund.

— Tack, sa hon så.

Berra fortsatte att köra hårt som han hade för vana: han tryckte det lantliga blomstret intill sej redan vid de första stegen, men inte vekt som en italianos nu, på vita duken, nej, som en verklig tuffing i svensk film.

— Om det fanns en sjö här kunde vi bada, alltså, sa han.

— Va? sa flickan . . . och när han nu såg på henne närmare så märkte han att hon var riktigt vacker, åh, hennes klara, blå ögon, hennes näpna ansikte, lite fräknigt, visserligen, men det bara klädde henne . . . och så mjuk och följsam i rörelserna.

Han ändrade attityd.

— Det är inte många som dansar, sa han.

— Nej, sa hon.

— Tänk om man fick sitta med fröken och prata vid en strand, sa han, men det svarade hon inte på, fast samtidigt så kände han att han hade henne ganska bra i handen, åh, han skulle nog nå fram till både det ena och det andra . . . bara han nu tog det lite försiktigt, ja, för det fick han tydligen finna sej i.

— Det blir väl mer sen, sa hon.

Här ser man, tänkte han: var hon inte redan inom räckhåll?

— Jo, sa han och kände sej riktigt varm.

— Mer folk, sa hon. Som dansar.

— Jaså det, sa han. Joo.

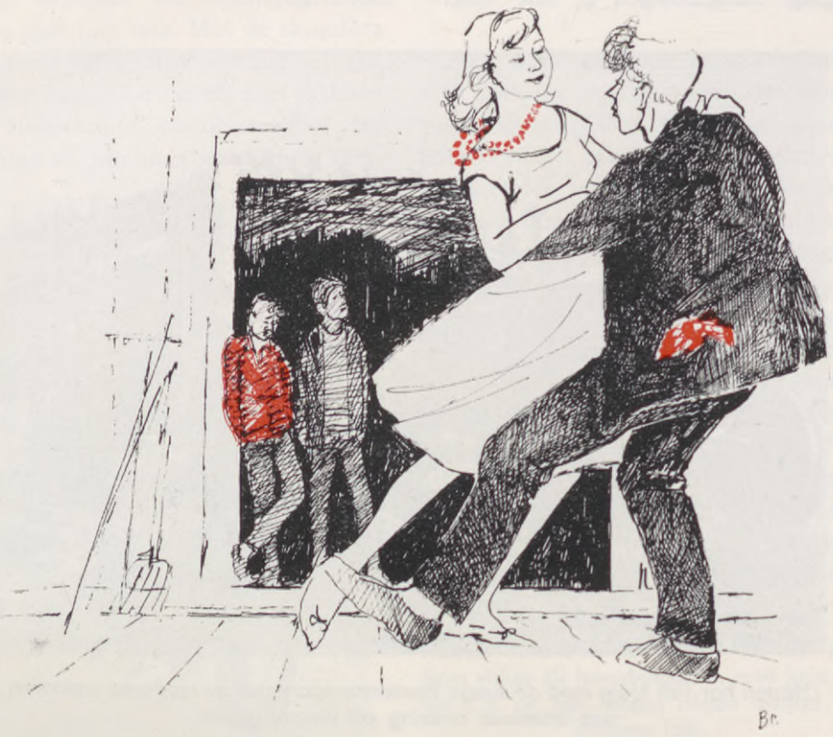

Teckningar:
MAJKEN BANNER-WAHLGREN

— Han slog sig helt enkelt ner i gräset och verkade likgiltig och slöt ögonen. Och snart skulle hon väl komma och kittla honom på kinden med ett grässtrå . . .

Det blev inget större resultat av den första dansen, det erkände han mer än gärna för Knutte när det hela var över.

— Men hon är skaplig, sa han. Och jag har henne som i en ask . . . Du själv? Hur gick det?

— Ä, sa Knutte.

— Koncentrera dej på en och samma, sa Berra. Det är nog det enda raka här på landet.

— Ny dans! vrålade dragspelaren därinifrån.

— Ny dans! hördes fiolliraren som ett eko.

— Jag fortsätter med min, sa Berra. Ett riktigt fint lantligt blomster. Förgätmejej, eller va det heter. Eller rena gullvivan, alltså. Eller va det kallas. Hej. Vi ses här. Jag menar om jag skulle sticka en stund . . .

— Hållrajt. Hej.

Men nu drog självaste tusan ett streck i räkningen för Berra från Stan, och det var knappt att han kunde smälta det — en lantlig kavaljeros hann före honom och när han kom fram tog han flickan under armen och började svänga om med henne: till råga på allt var det den där hattlantisen . . . och hatten föll av honom efter tre-fyra varv så att de måste stanna upp och leta efter den.

Men nästa dans var Berra framme i tid.

— Fröken, sa han. Det är jag. Kom, alltså.

Hon följde med på en gång — fast samtidigt inte så villigt som han hade räknat med.

— Berra, sa han och presenterade sej och gick rakt på sak. Ska vi inte gå ut i naturen . . . och leta blommor, va?

— Eivor, sa hon. Nä, jag vet inte . . .

◇

Men hur det nu var: när dansen var slut så gjorde hon inte så väldigt motstånd när han ville att de åtminstone skulle gå bakom knuten och dra in lite frisk luft och njuta av den vårliga lantvinden.

Han försökte genast kyssa henne, men han kom inte riktigt åt.

Jaså, på det viset, tänkte han — nä, han skulle inte krusa. Han bestämde sej för ett specialknep. Han slog sej helt enkelt ner i gräset och verkade likgiltig och slöt ögonen. Och snart skulle hon väl komma och kittla honom på kinden med ett grässtrå . . .

— Det är nog bra på landet, sa han medan han väntade. Men va kul vi skulle ha i Stan, va?

— Jaså, sa hon.

Fint, tänkte han.

— Jag blir verkmästare när som helst, sa han. Och får en tvåa.

— Tvåa? sa flickan.

— Ja, två rum och kök, sa han.

— Oj då, sa hon — men det var något i rösten som gjorde honom lite bekymrad.

— Vad säjer du om vitt i möblemanget, drog han på, fortfarande med slutna ögon.

— Det tycker jag du ska välja, sa hon — men fanns det inte något av skratt och gäck i hennes röst: han höll väl aldrig på att förlora greppet?

— Du ska inte behöva jobba som andra tjejer, sa han . . . och nu berättade han en hel del om hur de skulle ha det: tipptopp, alltigenom, modernt och bra och bekvämt. Då och då höll han upp . . . för att få höra hennes kommentarer, men hon var visst så överväldigad så att hon inte fick fram ett ord!

— Tjo! skrek musikanterna inifrån logen.

— Du, viskade han . . . och nu var det kanske dags för honom att titta upp, i alla fall, för hon var tydligen en hårding, åh, hon tog inte alls något grässtrå och var vek och smeksam. El-

Forts. å sid. 24

— Ja, nu sticker vi, sa Berra och svalde. Sedan skyndade de bort till kärran och satte fart

— Fagerlund hade haft sin del av makten att förvalta

Hemkomst till jul

Av STIG SJÖDIN

DET VAR samma år som de högmankade och stubbsvansade finhästarna Ajax och Herkules mest kom att stå på stall. Och det var synd för de hade så vackra vita strumpor på frambenen, de travade sirligt i mak och de gav disponenten en extra höghet där han satt med händerna stödda på silverkryckan. Bolaget inköpte det året en automobil som dammade och rörde opp folks rädsla. Den gick mellan kontoret och disponentsvillan morron och kväll och till att börja med förutspåddes disponenten en snar död.

Fagerlund, kusken, blev nästan sysslolös. Visserligen fick han göra en och annan tur med doktorn och det hände att han skickades att hämta barnmorskan — bara när herrskapet bidrog till folkökningen förstås — men långa tider gick han och leddes. Han spottade efter bilen och Edvardssons pojk, som hade skickats till stan på särskild kurs för att kunna styra det osande åbäket.

Det hände åtskilligt det året eller den sommaren. Brukshandlarn som ansågs så tät att han kunde snyta sej i femtilappar kom hem från sin vanliga brunnskur i Tyskland och fann att de två vidlyftiga sönerna hjälpt blixten att slå ner i kassaskrin och böcker. Renskrapad som en björkvisp såg han ändå till att några andra inte drogs med i fallet. Men folk sa att hans virakumpaner apotekarn och doktorn fick skriva på och att medicinen vart dyrare ett tag framöver och att doktorn for på alla besök som sjuka tarvade. Annars ordinerade han acitylsalicylsyra för de flesta krämpor och tog sej ogärna till dem som hade gratis sjukvård. Handlarsönerna fick var sin enkel biljett åt okänt håll och sågs inte på många år.

◇

Den sommarn gick Leopold Storm in i logen och kusken Fagerlund började supa så smått. Ryktet förtäljde att kamrerens jänta, som var lika oåtkomlig för brukspojkarna som en fjärran skimrande alptopp, hade snubblat på den smala vägen på studentskivan i stan och lagt på hullet oroväckande mycket på några månader. När hon sen kom hem småningom efter hastigt påkomna språkstudier utomlands så visade det sej att mathållningen varit klen, för hon var lika smärt som förut.

Så folk hade att prata om det året.

Upprinnelsen till det beklagliga som hände kring midsommar är strängt taget höljt i dunkel. Men när dammolnen efter den upprörda bataljen skingrats och folk getts tid att tänka efter så kunde man urskilja ett par väsentliga orsaker och det är om dem denna berättelse handlar.

◇

Fagerlund, kusken, hade som sagt börjat tulla flaskor så smått. Orsaken var naturligtvis bolagets automobilköp. Han kände sej degraderad och förbigången. Han var ju inte äldre och dummare än han kunde räkna ut att han med lite undervisning om det osande åbäkets tyglar och fjädrar skulle ha kunnat lära sej styra det. Nu gick Edvardssons pojk och såg ut som han rådde om hela bruket och halva världen. På själva midsommarafton hade kusken upplevt en kort men intensiv triumf, ty disponenten hade beordrat fram hästarna när han på kvällen skulle ta den vanliga svängen till Lustparken och se på midsommarfirandet. Fagerlund satt högt och höll piskan som om han välsignade folket med den, mässingsknapparna i uniformen lyste som förgyllda maskrosor, Ajax och Herkules var ryktade så att det sken som av fernissa kring dem.

Men fröjden blev kort. På midsommardagen när den vithårige och blide disponenten, i affärer hård som brukets bästa verktygsstål, skulle fara till Malmfors på sitt årliga besök dög inte hästarna längre. Gubben hade vant sej vid att det skulle gå undan. Det var en bitter bolagskusk som på morronen när han fått beskedet släppte hästarna på bete i brukets hage. Litet värkte det i själen av att han nu skulle gå miste om den traktering han alltid brukade få på Malmfors. Vid framkomsten två supar, glödstekt sill och riktigt öl hemma hos sin kollega. Och till middan, före återfärden, också konjak till kaffet.

Det kunde han förstås avstå ifrån för han hade hemma tillräckligt av det som senare skulle bli hans fördärv. Men degraderingen upplevde han på ett annat plan. Den som körde för chefen, för ägaren och innehavaren av Högbacka bruk, han snappade ju upp en del kunskaper. Han var vidtalad att vid tysthetslöfte aldrig yppa någonting. Men chefskusken kunde ju lägga saker till rätta. Han kunde dräpa ett omöjligt rykte som man dräper en lus, han kunde i tid låta sippra ut en anings aning av lämpliga rykten, och byggnationer som planerades, om hur affärerna gick — där kunde han dämma i bäckar innan förhoppningarna växte till åar — och han kunde sprida lagoma

Teckningar: GÖSTA KRILAND

portioner sanningar om ägarfamiljen. När han fraktade dem på gungande fjädrar så blev de liksom mänskligare och förtroligare. Och folk ville veta allt om de människor som de slet ihop sitt levebröd hos.

Fagerlund hade haft sin del av makten att förvalta. Nu höll han på att mista den. Och vad fan skulle Edvardssons pojkspoling kunna uppfatta av vad som sades i baksätet på ett fordon som väsnades så att det var omöjligt att höra annat än skrik och skrål? Kusken hade haft kanaler där han portionerade ut sina kunskaper. Redaktörn på tidningen som ofta via Fagerlund fick nys om många läsvärda ting, han skulle nu givetvis slå korken djupt i bjudflaskan och där skulle den sitta. Den korken skulle aldrig mera komma ur.

I det ögonblicket tog Fagerlund ett steg. På hemvägen från stallet vek han av från sin vanliga stråt och tog vägen åt nya bruket. En förvillelsernas väg, en fördärvets brant stupande väg.

Kusken Fagerlund hade en bror, en spelevink och lättlevad man, som aldrig gjort sej så mycket bekymmer för morrondagen att han ens förstått liknelsen om liljorna på marken. Han var modellsnickare och hade det inte varit för att han besatt sån finurlighet i händerna så hade han för längesen fått ge sej i väg från bruket. Han hade ett tillägg till sitt namn. En gång när han talade om sina döttrar och skröt om dem, så hade han undsluppit sej att det var fyfagerlund så fina. Därför hette han inget annat än Fyfagerlund och det fanns folk som inte visste att kusken var hans bror. Döttrarna var lika sköna och ljusa som sommardagar, lätta till sinnet men inte lättsinniga och de blev efter vart bra gifta. Så han hade något att skryta med. Hans hustru var av samma glada sort som han själv och dörren deras stod alltid öppen för folk som avvek lite i vanorna, folk som hade ett bekymmer att lätta, en historia att berätta, en prat att slå av, ett glas att bjuda på.

Denna midsommardags förmiddag när kusken Fagerlund knackade på hos brodern i baracken på Konsulns gata var där redan stimmigt. Han hejdade sej och tvekade med knogen flera gånger. Hade han väjt undan frestelsen i det ögonblicket hade det ingen berättelse funnits att skriva.

— Kom in! sa svägerskan.

Fagerlund steg in i en förlängd midsommarnatt. Han såg skymten av litern som snabbt åkte under bordet, men kristallglasen, sockerskålen, kaffekopparna — alltihop skvallrade om vilka övningar som pågick.

Brodern satt på soffan, blank och röd i ögonen, plirig och full i fan som han brukade vara.

— Jaså, sa han och strök sej över skulten med den snickarhand som var fasad i tre fingertoppar av en kutterhyvel, jaså? det är Styrelsen som kommer!

Kusken hade aldrig riktigt vänjt sej vid det elaka binamn som brodern tilldelat honom från den dag han tog plats högt opp på bolagslandån.

— Gosse, sa brodern och fortsatte, du ser ut som du tänkt ta arbete som åskväder på domens dag, va faderullan är det med dej? Aina, häv på kaffepannan så herrskapsfraktarn får sej en kask!

◇

På soffan bredvid brodern satt den yngste av brukshandlarns pojkar, en gosse som kunde föra sej och prata omkull både kunder och fruntimmer.

— Jag tänkte att jag skulle titta in, sa kusken för att ha nåt att säja.

— Du brukar inte komma oftare än varannan solförmörkelse, vad är det som nu har hänt? Har Beda bjudning för herrskapspigorna?

— Ja, sa handlarpojken, då finns det mycket att göra för en som inte lärt sej sjätte budet utantill.

Och så skrattade de. Men broderns skratt var inte elakt. Det var lika gott som klucket i en putäll, lika oförargligt och osårande.

Svägerskan satte fram en stol. Fagerlund nickade till tack. Det var förunderligt vad slät och fin hon var i skinnet trots sex barnsängar, trots en vardag som noga besett inte kunde vara någon vilodag. När hon såg på svågern var de djupblå ögonen goda, varma längst inne, och han kände hur sucken steg inom honom. Det var år sen Beda sett på honom med såna ögon.

Han satt en stund med mössan i nävarna och rullade den runt. Och hörde på hur brodern och handlarpojken bredde ut sej om hur roligt de haft på midsommarafton. De hade dansat på loge hos en bonde i Sätra och till det alldeles privata hörde att handlarns son nu skulle kunna räkna med ett ordentligt hemman som säkerhet om affärerna slog slint.

— Du ser ut som du var kommen för att låna starkt, sa brodern plötsligt. Du är så försagd?

Då harklade Fagerlund sej och sa:

— Automobiler borde förbjudas!

Då visste de andra var skon klämde. Och de hällde i av tröstens dryck. De lockade ur honom hans bitterhet, så att han till slut kände sej tom och innehållslös, utan mening. Men samtidigt lättade det.

Brodern, Fyfagerlund, blev till kuskens förvåning allvarlig och sa att så hårt fick ingen lägga på sej av en börda

Forts. å sid. 23

— Nu höll han på att mista makten tack vare att bolaget köpt en automobil

Kvinnovärld i juletid

Av MARIANNE HELLMÉR

HUR MÅNGA gånger har vi inte hört berättas om forna tiders jular, dessa jular med sagans skimmer över sig som aldrig kommer åter, men ger ett lyckligt och ljust återsken över vår jäktade nutidsvärld.

Förr i tiden var kvinnans enda plats i hemmet, det var hon som skapade hemtrevnad omkring sig, kanske framför allt i juletid, familjens stora högtid. Hennes roll som hemmets goda fé var inte bara en lek, även om ett borgarhem hade gott om tjänstefolk så måste frun i huset ha sin hand med överallt och alltid ha en viss översyn över sitt hushåll. Har vi egentligen en aning om hur tungarbetat ett sådant hushåll var på mormors tid, vi som nu bor i standardhus, har snabbköp runt hörnet och själva förvärvsarbetar om dagarna.

Låt oss göra en liten snabbvisit bakåt i tiden för att se på julstöket i en stor familj, vi kan ju ta en liten paus sedan vi ställt undan dammsugaren i ett hörn av vår dockskåpslägenhet. Det är en stor gammaldags våning vi kommer in i och först tittar vi in i köket. Det puttrar i alla järngrytor på den blanka spisen under spishuveln, jungfrur rör i såser, ugnsluckor smäller och skinkan öses läckert guldbrun. Dörren till det blåmålade skafferiet står öppen och på hyllorna radar prydligt upp sig burkar med äppelmos, saltgurkor och syltade ingefärspäron, en delikatess som far i huset älskar. Bladen i Kajsa Wargs kokbok rörs ideligen och på bakbordet rullas saffranskusar och bakas pepparkakor och vetelängder.

◇

Men nu stänger vi dörren till detta sagokök, där det inte sparas på äggen eller den vispade grädden, köket där vi inte kan leta efter brödrost, grill och kylskåp samt andra tidsbesparande ting utan får böja oss ned i vedlåren för att få mer fyr på spisen och blanka kopparkannor och kastruller tills de skiner som nymånen.

Städhjälpen ligger på knä och skurar oändliga golvytor, jungfrurna står

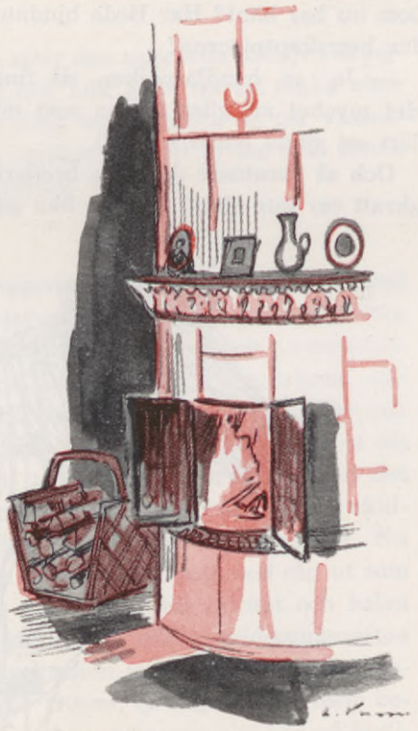

I kakelugnen sprakar brasan . . .

på stegar och tvättar innanfönster, lister och förgyllda paneler, draperier tas ned och dammas, mattor piskas. Och allting ska putsas, prismor, speglar och kakelugnsluckor mest. Nu ska stearinljus sättas i lampetter och stakar, mahognybord ska poleras, försök själv att flytta på ett jättebord med lejonfötter så får ni se hur gott det är. Då går det betydligt lättare att flytta på stålrörslampan och fladdermusstolen. Arbetskraften var visserligen billig förr, men så fick de också slita och släpa mer än mänskligt ibland. Ja nu ska frun i huset ta kaffepaus, innan hon ser över duk och linneförrådet, plastdukar har inte kommit på modet än och någon tvättcentrifug är inte att drömma om. Stortvätt måste det bli och ingen lätt sådan heller, det finns sju barn i familjen. Ska vi ta en liten saffranskuse, vi känner oss visst rätt trötta vid det här laget, och sedan strax rusa vidare för att hinna med tunnelbanan hem och köpa vetebröd i plastförpackning. Den väldiga julgranen i hörnet är prydd med flaggspel och granna kulor och är så hög att den har fågelbon, men försök inte att släpa in den i hissen till er våning i Rågsved.

◇

I kakelugnen sprakar brasan, den kommer vi nog att sakna när vi sätter på värmeelementet eller skapar konstgjord glöd i den öppna spisen med hjälp av röda lampor. Och så stiger vi ned för alla trapporna igen och drar oss ut i vimlet bland nutidens cyklar, bilar och bussar. Eller ska vi rent av åka bort och fira jul. Det blir allt vanligare nu för tiden att resa till hotell eller pensionat över helgen. Det är klart att generalkonsuln kan ta en tripp till Italien, men för oss som inte har hans penningresurser finns det ändå ett flertal möjligheter att slippa ifrån julstöket och fira julen som en enda stor familj med all tänkbar komfort, tomte, värdinna och julbord.

Det är nog inte att undra på att jäktet har tagit på våra krafter. Julen bör-

Teckningar: GUNNAR PERSSON

jar ju redan i november. Varuhusen skyltar med ett flertal lockande ting, från diamanter till slipsar, och affärsfolkets jul blir också därefter. De önskar bara att den ska vara över och vet inte på vilken fot de ska stå i brådskan.

Det är likadant för restaurangfolket. Från Lucia till tredjedan är karusellen igång med julbord; barnmatsedel, direktörsluncher och firmafester som kulminerar i annandagsbalen. Hovmästaren går som i trance mellan glöggbrickor och kaffebryggare och källarmästaren är på gränsen till nervsammanbrott.

◇

Att resa bort och fira jul förr i världen var otänkbart. Julen var en familjehögtid med släktmiddagar, sällskapsspektakel och kalas. Ska vi återigen lämna TV och radio åt sitt öde och ta bilen ut till en riktig herrgård för att se hur julafton firas där på mormors tid. Utanför på gårdsplanen står slädar parkerade, från salongen tonar pianomusik, rummen doftar av lack och cigarröken stiger blå över skinnfåtöljerna. Det är frun i huset som spelar, om en stund ska dottern läsa högt ur Emili Flygare Carlén. Nej, det finns ingen TV som kan störa med oroligheter från Kongo, ingen behöver gå ner i källaren och se till värmepannan. Ljusen fladdrar och kastar reflexer i kråsnålar och medaljonger. Då och då hörs det lätta ljudet av en nötknäppare, prasslet från fikonasken och klirrandet av grogglasen på buffén.

◇

Men innan det blev julafton har pigor och drängar haft ett tungt arbete, nu firar de helgen och samlas till kalas; klänningstyg och dragspel har de fått i present av husbondfolket.

Ett lanthushåll krävde oändligt mer arbete än ett stadshushåll. Här måste husmor vara med om både slakt, brygd och bak, stöpa ljus, laga enrisrökt korv, lägga in sill och sylta.

Och i ladugården har djuren fått havre och hö, "korna drömma i månens ljus, sommardrömmar i båsen". På trappan till loftet står en skål gröt till tomten, ty honom måste man hålla sig väl med. Redan H. C. Andersen skrev om tomten i hökarboden, men mest känd är nog Viktor Rydbergs tomte i röd luva, grå kolt och träskor; han går grubblande på en gåta genom diktens värld.

Nu är även tomten en saga, barnen vet att pappa är tomte på julkvällen,

Hästskjutsarna med bjällerklang och rimfrost har avlösts av tutande bilar

och att han även finns på varuhuset i mask och glitter. Men det blir aldrig samme tomte som förr. Han var mer än en tradition, någon som verkligen fanns och bodde på loftet, i smedjan någonstans i skogen och inte bara på julbonader och vykort. Juldagsmorgonen åkte hela familjen till kyrkan i släde, vi far också till kyrkan men vi tar bilen istället och vi är inte alls glada åt halt väglag och snö.

◇

Vid julhelgen råder som bekant fartbegränsning till 90 km, den borde vi inte överskrida, det visar olycksfallsstatistiken. Tyvärr gör vi det ändå för vi ska fram fortare än alla andra. Bjällerklang, rimfrost och juldagsmorgonens skönhet blir också det en saga eller en dikt någonstans, som vi snart glömmer. Men julen är också välgörenhetens tid. Millionärer överhopas med begäran om stordonationer, och vi andra har tillfälle att lägga en slant i bössor för välgörande ändamål eller sända in en slant på postgiro till hjälpbehövande länder.

Vid julen blir ju vi också som snälla barn allesammans. Vi håller inte längre på traditioner men vi sänder i alla fall tusentals julkort till vänner och bekanta, och vi sätter säkert alla en röd tulpan på bordet av teak och så är det dags att fira vår moderna jul igen. Ni har väl tänt den elektriska julgransbelysningen och satt en julstjärna i fönstret. Ska vi nu se vad dom ger i TV ikväll, för på annandagen går vi väl på biopremiär. Eller ska vi rent av stanna hemma i jul, knäppa nötter, dricka glögg och läsa Dickens julberättelser.

Städhjälpen ligger på knä och skurar oändliga golvytor . . .

■ HEMKOMST TILL . . .

Forts. fr. sid. 21

som inte var menad. Du begriper väl gosse, sa han, att du inte kan hejda tidens gång. Du vet väl hur vilsen farsan blev när dom slog igen storhammarn, men det var ju inte för att dom ville jävlas utan därför att dom måste följa med sin tid. Om dom stannar opp så får vi snart rulla tummarna allihop. Du minns väl hur det gick på Raninge? Där dom smidde liar så att fan har göra till domedag för att slita ut dom?

Litern vart tom, men kusken kände att ännu orkade han inte gå hem. De diskuterade vilka som möjligen kunde ha en droppe kvar att låna ut. De visste ingen men handlarpojken kom med det förlösande förslaget. Och i det låg nästa steg på den väg som gjorde att kusken fick byta rocken med mässingsknapparna mot blåblus.

Brukshandlarn hade en stor sommarstuga på den största holmen i sjön. Han rådde både om den och de kringliggande holmarna. Där var skränfritt, sa pojken. Och om han inte mindes alldeles fel, så fanns det ett par skvättar kvar i handlarns bukiga skänk.

Det beskedet avgjorde.

— Jag borde kanske säja åt Beda, sa kusken i det ögonblick han kände sina föresatser ge vika. Jag har ju en droppe står kvar där hemma.

— Nej, låt du benängeln undra, sa brodern. Får hon veta att du är i sällskap med mej, så blir det ingen sjö-

resa. Och droppen kanske du behöver i morron.

Svägerskan gjorde i ordning smörgåsar och satte försiktigt kalopsgrytan hon kokat dagen förut i en korg, Fyfagerlund var i källarn efter några öl. Sen gav de sej i väg. Svägerskan hängde nyckeln under brobänken.

Just när kusken skulle ta steget ner på fotskrapan som pryddes av en solfjäder nytt granris tyckte han att foten slank ner i ett hål, som om den inte fick fäste. Så kändes det att stiga ut i intet.

Det var på vägen upp mot sågbacken som de mötte Leopold Storm. Han var orakad, rödbrusig och vilsen i ögat.

Fyfagerlund var som alltid impulsiv.

— Följ med sa han. Leopold svajade i två sekunder i den riktning han stakat ut, sen vände han på klacken.

Solen stack dem i ögonen när de trädde upp på backkrönet och kusken blundade och fann den tanke som stötte i honom när de träffade på Storm.

— Nu har jag kommit ut i riktigt värdigt sällskap, tänkte han. Leopold Storm, en fylltratt, en man som farit med kniv.

◇

Nere vid båthamnen hade brodern sin fotogenstinkande flatlus liggande. Den var stor, ty den skulle ju kunna härbärgera en hel bukett flickor. Handlarns finfernissade mahognyskryt låg säker i båthuset. Sonen hade ingen nyckel. Men han var för säkerhets skull på dörren och kände. Det var då han hörde gråthulkningar inifrån kamrerns båthus. Han gick dit och tittade. På toften i den välhållna båten satt kamrerjäntan och grät.

— Gråt inte flicka, sa handlarsonen. Det sitter en ny och bättre fästman på nästa pinne.

Kusken som inte kunde stävja sin nyfikenhet var också i dörren och gluttade.

— Har det hänt Birgitta nåt tråkigt? Kan jag hjälpa till? Ögonblickligen kröp tjänstvilligheten fram ur honom. Handlarsonen märkte hur snabbt kusken förvandlades från olyckligt trevande självförtärare till ödmjuk bugare. Men flickan fräste mellan tårarna:

— Försvinn, gubbjävel!

De skulle få höra av henne. De gick i båt.

Det kom aldrig på papper hur det gick till, kusken mindes bara brottstycken av utflykten. Någonstans i bakhuvudet på honom satt en förvissning som sa att Leopold Storm hade kränkt hans heligaste gårdar. Fyfagerlund vittnade så klokt att ingen blev ensamt skyldig när de väl stod inför tinget, men kusken hade sina tvivel. Medan de åt kalops hade Leopold Storm delat ut spydigheter. Första glaset av handlarbrännvinet fick honom att säja att detta tar jag som enbart återbäring, för varje gång jag köpt nånting av far din så har jag blivit oppdragen.

— Ja, hade sonen svarat. Men nu håller dom på och eldar på i helvetet, så snart slipper du se honom. Efteråt begrep de det dunkla svaret.

Sen hade Leopold Storm börjat prata om automobilen och hur bra systersonen Edvardsson fått det sen han blev chaufför. Du ska se, hade han sagt till kusken, att snart får du gå bakom vedlass och skitforor precis som de andra och då är det slut på ståten och käringen din får säkert kröka järnspettet hon har i högfärdsryggen.

◇

Först hade de skrattat, men Leopold fortsatte och utbredde sej om automobilens förtjänster. Resten var bara flimmer, men kusken kände någonstans att de varit ute på gräsbacken framför stugan och att han hört ett kras, det visste han.

Leopold låg på sjukstugan i fjorton dar innan han vaknade upp så pass att han fick sagt vem som sänkt honom i sömn.

Samma dag, en söndag, kom polisen Alberg och knackade på hos kusken Fagerlund. På augustitinget fick han fyra månader för misshandel.

Han kom ut till jul. Då hade folk nästan glömt, för det fanns andra saker att älta. Handlarkonkursen räckte länge att suga på, kamrerns dotter hade parerat skandalen men alla visste ju. På hösten dog också patrons äldsta syster, faster till disponenten. Hon var så gammal och torr att dom fick sopa opp henne på skyffel, sa folk. Och Leopold Storm var för längesen reparerad och i farten och skrattade med en tanduppsättning som kusken fått betala.

Så folk glömde honom. Men hemkomsten till jul blev ändå bitter. Beda behandlade honom som en möbel och Leopolds spådom gick i uppfyllelse. Fagerlund fick en arbetshäst att rykta och köra. Den enda som inte kom stickande med taggar var brodern, Fyfagerlund, han struntade i gårdag och morrondag. Han tog lätt på mänskliga felsteg. Han fann det naturligt att Leopold Storm blev struken ur logen efter ett par månaders nykterhet.

Men kusken hatade bilar och han steg aldrig upp i ett sånt fordon, aldrig.

■ LANTLIGT BLOMSTER

Forts. fr. sid. 19

sa, viskade han eldigt. Nä, förlåt, det var ju Elin ... Eller ...

Det var då han hörde något frasande, åh, hon nalkades honom nu. Eller?

Han slog upp ögonen. Och nu kunde han inte annat än gapa: hon var ju försvunnen.

— Eivor! ropade han, för det var ju så hon hette!

◇

Men ingenstans fanns hon. Han sökte och sökte och hon blev vackrare och vackrare för honom. Äntligen hittade han Knutte. — Jag har ingen lust, sa han trumpet. Och din gick visst med den där drängen?

— Drängen? sa Berra. Javisstja ... ja, det var fint. Så slipper jag henne ...

Jo, sa Knutte. Nu sticker vi.

— Ja, nu sticker, nu sticker vi, sa Berra och svalde.

Och så skyndade de bort till kärran och satte fart.

■ ENMANSGRUVAN

Forts. fr. sid. 15

Johansson fnyste argt när han läste det och sa: "Dom där gruvkapitalisterna ha naturligtvis lagt krokben för Axborn!"

Åren gick. Elida vände borr, Johansson slog och sprängde, stenhögen växte. Elidas levnad tog slut och Johansson blev ensam om att vända borr, slå, spränga och vinscha. Ingen brydde sig längre om honom utan man lät honom hållas.

En dag kom man nere i byn att tänka på att Johansson inte varit synlig på länge. Några stycken tog sig tid att gå upp till torpet och gruvan. Torpet var stängt och nere i gruvan låg Johansson på knä framför ett borrstål. Han hade i tron på sin gruva slutat sina dagar.

På en stockholmsrestaurang går en hovmästare och funderar över varför inte direktören kommer och löser ut de värdefulla aktierna.

I sin himmel ler Johansson.

OM NU SAKEN skall fram så har jag nästan hela livet varit litet rädd för jultomten. Ja, det gick över när jag själv började agera jultomte, men ännu sitter en gnagande känsla kvar.

Det började med att jag nå'n gång i tidernas gryning leddes in i ett rum där jag och min bror fick vänta på något "spännande". Mycket riktigt — efter en stund kom ett förfärligt vidunder hasande in över tröskeln ifört en sorts päls och med en hemsk mask.

Jag höll på att svimma på kuppen, men fick i sista sekunden syn på en *gunghäst* som vidundret släpade efter sig. Detta räddade sannolikt mitt liv för intresset koncentrerades på hästen och vi kastade oss över den med vilda tjut.

Det var nog inte nyttigt att flytta barn så där snabbt från skräckens förfärliga djup till salighetens höjder för långa tider efteråt drömde jag om jultomten. Rena mardrömmar.

◇

När jag var något äldre gick jag en gång med min pappa och mamma på Västerlånggatan. Där stod en jultomte med stora papperskarameller och min far gav mig en slant. Jag gick fram till tomten. Det stora skråpuksanletet böjdes över mig, jag kände en stark lukt som jag inte kände igen, tomten stack till mig karamellen.

Förfärad ville jag återvända till föräldrarna då han grep mig i armen och väste med låg och rostig röst:

— Var haru kosingen grabbjävel?

Nästan medvetslös lämnade jag slanten och sprang bort på darrande ben.

— Va sa tomten till dej? sa min far med mild röst.

— Tomten är alla barns vän, sa mamma.

Jag visste bättre, men jag höll käft. Jag hade en stark känsla av att tomten skulle vrida nacken av mig om jag avslöjade honom.

Sen dess ansåg jag jultomten vara en föga pålitlig skummis och först vid tio års ålder eller så, när man förstod att det var nå'n utklädd anförvant begrep jag att han inte var livsfarlig.

Naturligtvis gjorde man samma dumheter med sina egna barn. Man klädde ut sig och njöt av tomtens auktoritet.

◇

Julafton år 1935 väcktes jag tidigt av min fru som beordrade mig att tomta.

ELD:

Bekännelse om jultomten

— Skynda dig viskade min fru, barnen har väntat så länge nu . . .

När jag hade virat om mig ett lakan kom vi underfund med att tomtemasken städats bort under året.

Det var en förtvivlad situation, men jag grep snabbt ett stycke papp och ritade med blåkrita och rödfärg en rätt naturlig mask. Därpå tog jag en gammal piasavakvast och arrangerade ett skägg.

Arbetet var krävande och ungarna pep av spänning innanför den stängda sängkammardörren. Slutligen tog jag på mig skapelsen och tittade mig i spegeln.

En förfärlig syn. Den vita pappen och de blåkantade ögonen gjorde att tomten såg ut att lida av en kosmisk baksmälla och den med snören fastsatta kvasten påminde om en gruvlig skäggstubb.

Något mer asocialt i tomteväg har sannolikt aldrig skådats.

— Skynda dig! viskade min fru. De väntar.

Jag draperade mig, satte masken tillrätta och öppnade dörren till den lilla sängkammaren. På tröskeln snavade jag i lakanet och in störtade en jultomte som få barn skådat.

De skrek av skräckblandad glädje och när jag delat ut de små presenterna och återvände hörde jag Stefans röst:

— Tomten har ju fars braller.

Barnbarnen började man så småningom tomta för, men den allra yngsta generationen är inte så modig som vi äldre tiders barn måste vara.

När jag tomtade för äldsta barnbarnet väckte jag en sån förfäran att jag måste ta av masken och trösta den skrikande ungen.

Då beslöts i famljeråd att jultomten skulle upphöra. Man kunde ju inte skrämma livet ur ungarna för julglädjens skull.

Och julen därpå blev det alltså ingen tomte. Ända tills barnbarnet besviket sa:

— Var ä tomten? Kommeran inte?

— Nä, du va ju så rädd för honom förra julen så han vågar sig nog inte fram sa jag.

— Kan man inte få se honom *lite lite grann?*

Sådan är den lilla människan — rädd och tjusad. För död och pina vill man inte undvara jultomten.

Lyriska tomtebloss

Utdelning

Gossen fick ett par skidor,
flickan en stilig docka.
Svärfar fick goda cigarrer
och svärmor skedar i mocca.
Faster fick ett par strumpor,
pappa en slips i grått
och mamma som slavat i köket
— ett nervsammanbrott.

Tomtesaga

Julskyltningsgatans tomtefar
hade endast en trumpet kvar.
Den köptes av vår storögde son.
Sedan gick tomtefar bort därifrån.
Men inte till tomtemor hemma i skogen.
Han mumlade något istället — om krogen.

Nyårsstump

Sluta röka, sluta dricka,
sluta slösa, sluta upp
med att springa efter andra
täcka könet som en tupp
Sluta slarva, sluta festa,
sluta genast upp med den
fula ovanan att svära
är det dags — igen.

Julbesök

Moster Rut blev som ung på nytt
när hon hälsade på.
Lilla pojken kom fram och bad
att av henne en hårlock få.
"Så roligt, min älskade lilla vän!
Var lägger du den någonstans?"
kvittrade moster överförtjust — — —
"Min tjähäst behöve en svans."

NILS-ERIC BJÖRSSON

INTE ETT — MEN MÅNGA SPRÅK

Av GÖSTA BERGMAN

BILDLIGT TALAT kan man göra en horisontal och en vertikal indelning av språket. Den horisontala indelningen ger oss bygdedialekterna, folkmålen, den vertikala ger oss de sociala dialekterna, de olika yrkenas och intressegruppernas språk, också de olika åldrarnas språk, för det är otvivelaktigt så, att vi talar annorlunda som gubbar och gummor än som pojkar och flickor.

Motiven för uppkomsten av olika gruppspråk är i grunden desamma som för uppkomsten av folkmål och nationalspråk. Man har samma intressen, sorger och glädjeämnen, talar därför om samma saker. Det gäller lika väl en yrkes- eller annan intressegrupp som det gäller en kommun, ett land. Ju mer isolerad gruppen är, desto mera säreget blir dess språk utvecklat, och omvänt ju mera öppen gruppen är för samverkan och inflytelser från annat håll, dess mera utjämnat blir dess språk.

Gösta Bergman

◇

Tag som exempel en utpräglad yrkesgrupp: sotarna. I deras fall bör man gå tillbaka till kost- och logisystemets tid före 1900, innan arbetarna anställdes enligt kollektivavtal. Mästaren tog då gärna föräldralösa pojkar från barnhusen och lärde upp dem. De bodde både som lärlingar och senare som gesäller hos mästaren. Det var under denna samvaro som de utbildade ett särskilt språk, som de brukade sinsemellan, det s. k. knoparmojet. Det innehöll dels rena facktermer som krejs 'kvast', raffel 'skrapa' och lejder 'stege', dels en hel del allmänna lösdrivarord som barsa 'gräla', isingar 'kläder', jack 'öga', sjara eller jala 'springa', stillot 'fängelset', svidra sig 'klä sig', tjej 'kvinna eller flicka', tji 'ingenting', tjuring 'kniv' och trass 'rädd'.

Men man gjorde också om vanliga ord genom att byta ut vissa ljud och lägga till vissa stavelser. Av skubba 'springa' gjorde man bubba, som också betydde sko. I andra fall tog man bort början av ordet till och med första vokalen och satte in u i stället. Ordet päron blev uron, piga blev uga och skarping blev urping. En ännu mera invecklad art var det kombinerade u- och all-språket. Ordet päron blev uronpall. Man tog alltså upp den avlägsnade början av ordet och lade till den i slutet jämte ändelsen all. Här har vi kanske förklaringen till det mystiska ordet pall som alla Stockholmspojkar känner, låt vara att betydelsen numera är frukt i allmänhet och inte bara päron. Man kunde också omställa ordens stavelser. Ett exempel på det är fika av kaffi (uttal av kaffe) och tabela av betala.

Vi har här att göra med ett sannskyldigt frimureri, ett språk för de invigda. För andra är det hemligt. Det var emellertid ett språk som skapade och vidmakthöll en känsla av samhörighet. Man var kompis med den som snackade knoparmojet.

◇

Samma hemliga, inom gruppen överenskomna språk har i princip också sjukhusläkarna, när de vid samtal i patienternas närvaro säger ulcus i stället för sår eller letal i stället för dödlig. Sak samma då man i engelska butiker, efter vad det sägs, kan använda vissa överenskomna uttryck för att varsko expediten, när man misstänker att det är en tjuv bland kunderna. Man blandar in orden 2 och 10 i en mening, säger t. ex. "Has that two pound ten matter ever been settled?" (Har Ni ordnat det där med två pund och tio shilling?). Två betyder ögonen och tio tjuvens fingrar eller med andra ord: "Håll ögonen på den där kunden!" Man kan också fråga högt: "Has Mr Sharp come in yet?" (Har herr Sharp kommit?).

Detta kan nu sägas vara avarter av språk. Språket blir här ett medel att dölja våra tankar, den definition av det mänskliga språket över huvud som tillskrives Talleyrand, en fransk diplomat, intelligent och talangfull, men begåvad med ett elastiskt samvete — han visade sig kunna tjäna Napoleon lika väl som bourbonerna. Hans ord var egentligen en omvändning av Voltaires formulering, att "ordet är givet åt människan för att uttrycka hennes tanke". I själva verket tjänar det hemliga språket i sotarnas och sjukhusläkarnas fall bägge funktionerna: de invigda förstår det, för de oinvigda är det obegripligt.

Vad diplomaterna beträffar har de utan tvivel också efter Talleyrands tid

I Nämnden för svensk språkvård har vi lärt känna professor Gösta Bergman som energisk vårdare av vårt modersmål i tal och skrift. Hans radioföredrag i dessa ämnen är högtidsstunder. Professor Bergman har en fin humor — det märker vi i denna artikel.

Alla yrken och verksamheter har sitt speciella språk. Den som vill bli invigd i gruppens hemligheter lär sig — samtidigt med de sakliga erfarenheterna — också ett nytt språk. Våra skorstensfejare — vanligen kallade sotare — har sina "hemliga" ord eller yrkestermer . . .

kunnat excellera i dunkelt tal, vars egentliga innebörd kan vara förbehållen ett mycket litet fåtal. Detsamma kan väl sägas om många politiker. Deras motiv må ha varit att de inte har velat göra bindande uttalanden eller att de inte har velat skrämma bort väljare genom att bruka klartext. Vi känner till det från valpropagandan. För den politiska gruppens språk är eljest känsloladdningen i uttrycken ett starkt framträdande drag. Man målar i grälla färger. Rättfärdighetskrav är ett känslostarkt ord. Det används om det egna partiets program. Underförstått att andra partier företräder orättfärdigheten. Ord som borgare och arbetare spelas ut mot varandra, ord som oftast är mera laddade med känslor än med sakinnehåll.

◇

Alla yrken och verksamheter har sitt speciella språk och den som vill bli invigd i gruppens hemligheter tillägnar sig därför samtidigt med de nya sakliga erfarenheterna också ett nytt språk. Naturligtvis får man inte ta språk i samma mening som nationalspråk. Gruppspråken har ingen självständig grammatik, de är bara sekundära utvecklingar av ett nationalspråk. I första hand är det fråga om variationer i ordförrådet: man har speciella termer eller ger kända ord en speciell innebörd. I andra hand kan det också vara fråga om enstaka variationer på grammatikens olika områden.

En yrkesman är specialist inom sitt område, behöver därför exakta uttryck för yrkets specialiteter. En snickare kallar ett slags långhyvel för en rubank. Ett stämjärn med bågformad klinga är en skölp. En metallarbetare kan arborra. Det betyder att han svarvar invändigt, gör ett rör av en stång, vilket sker med en arborr, en stång med skär i spetsen.

Här är ett internt samtal på en damfrisering:

— Om fröken lägger fru Ek, så kan jag koka fru Pettersson.

— Behöver jag beta fru Lundström, innan jag effilerar henne?

— Det är nog säkrast. Hon har inte tid att sitta så länge med huvan. Ge henne lite henna också, och glöm inte att tuppera henne! (Koka är en process under permanentningen. Beta är att dela upp håret i benor och blöta det med vätesuperoxid för att göra stråna lösare. Effilera är att tunna ut håret. Henna är ett färgämne som ger håret en rödaktig toning och tuppera är att burra upp.)

Jazzentusiasten som vanligen är ung, har sin terminologi. Det vanliga ordet för en orkester är för honom ett bass, men han kan också säga ett band, som är amerikanska. Om orkestern utför improviserad musik, kallas den för ett jamband och själva sammankomsten en jamsession. Jam är ju detsamma som sylt på engelska. Det är alltså något som man kokar ihop. En sångare är en vocalist. Sjunger han känsligt och nästan viskande, kallas han crooner — på amerikanska betyder det egentligen en som gnolar. Man spisar jazzmusik (= hör på jazzmusik). Spelar någon med medryckande rytm, spelar han svängigt. Motsatsen är jönsigt.

◇

Ett viktigt språk i språket är ämbetsmannasvenskan, myndigheternas språk. Det går också under namnet kanslispråk eller kurialspråk. Det är nämligen en språkart som kan ledas tillbaka till de gamla kungliga kansliernas skriftspråk. Själva ordet kansli går tillbaka till det gamla Rom. Det hette där cancelli och betydde en av skrank inhägnad avdelning i en äm-

. . . likaså läkarna. De oinvigda, patienterna i sina sängar, har svårt att hänga med, då läkarna tar fram specialuttrycken för de krämpor, som döljer sig innanför vårt "ytterskal"

betslokal, i synnerhet domstolslokal. De som satt innanför skranket utbildade ett skråspråk med särskilda former och vändningar som strängt iakttogs och fortplantades till andra skrivare i samma situation.

Gott kanslispråk är klart och har en logiskt oklanderlig satsbyggnad. Det tillåter inte att författarens temperament framträder. Det skall vara objektivt, och i alla avseenden korrekt. Det sämre kanslispråket har en benägenhet för svåröverskådlig meningsbyggnad, omständlig och utspädd stil, en för långt driven bundenhet vid nedärvda formler och rädsla för naturliga och enkla uttryck, som kan befaras skada stilens värdighet. Ett ord som tippning är för äventyrligt. Det blir s. k. tippningsverksamhet. Verksamhet hängs på som slutled även då enklare formuleringar hade kunnat finnas: den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten, barnstugeverksamheten, skeppsbyggnadsverksamheten 1961 i st. f. skeppsbyggen 1961. Det räcker inte gärna med "det slutliga avgörandet" utan man skriver "det definitiva ståndpunktstagandet till frågan huruvida . . ." Omhuldat är det "-ande"-rika språket. Man skriver t. ex. hellre att "antalet sysselsatta personer är bestämmande för ett arbetsställes medtagande i statistiken" än "avgör om ett arbetsställe skall medtagas i statistiken". Man skriver att "tjänsterna ha icke blivit föremål för ansökningsförfarande" i st. f. "ha icke tillsatts efter ansökan". De enkla orden mål och fråga blir förlängda till målsättning och frågeställning osv.

. . . i den politiska gruppen är känsloutladdningen ett starkt framträdande drag

I statens verk, i kommissioner och kommittéer, i kommunernas nämnder och organ av alla slag skrivs kanslispråk, gott sådant och mindre gott. Skalden och kulturskribenten Birger Norman låter i en av sina dikter kommunalmannen med de många förtroendeuppdragen tala "i kommunala ordalag". Det lät också Birger Sjöberg, stadsingenjören Planertz göra i romanen Kvartetten som sprängdes. Han till och med friade till fröken Åvik i kommunala ordalag.

De promenerade upp till Källberget och passerade en liten bäck.

"Se vattenfallet, utbrast fröken Åvik utan att tänka på vad hon egentligen sade.

— Är fröken Märta intresserad för bäcken?

— Bevars! Intresserad? Ja, det är ju roligt att se den.

Ingenjör Planertz log och svarade:

— Ett vattenfall kan man icke rätteligen kalla den. Denna källa består av nederbördsvatten, då däremot till ett vattenfall fordras ett permanent vattendrag, som nedstörtar utför en avsats, för att nämna några exempel, Tännforsen i Indalsälvens källflod Åre älv eller det bekanta Harsprånget i Lule älv. Med denna lilla bäck, vilken endast på vårarna så pass kraftigt utökar sin vattenmängd, kunde man minsann icke driva några industrier, skämtade ingenjör Planertz."

Fröken Märta söker att på ett skonsamt sätt göra klart för Planertz, att hon inte är kär i honom: "Brukar man inte vara kär i den, man skall gifta sig med?

— Givetvis, svarade ingenjör Planertz. Utan allt tvivel! Jag är ingen vän av starka ord, men jag anser mig ändå tryggt kunna säga, att jag håller av fröken Märta. Sedan jag nu förklarat detta, kan jag i samband härmed icke underlåta omtala för fröken Märta, att jag i dagarna avslutat ritningarna på en villabyggnad intill staden. Tolv rum med alla bekvämligheter jämte extra stort brygghus, kombinerat med vedkällare. Jag säger det, som sagt, endast i förbigående, och nu har jag uttalat mitt avgörande ord. Vill nu fröken Märta säga sitt."

Trots ingenjör Planertz skämtsamhet förstår man att han inte skulle ha någon framgång i frieriet. De kommunala ordalagen vill inte riktigt passa till kärlekens stilart.

■ MÄNNISKOR SOM

Forts. fr. sid. 9

Först och främst måste vi se till att all vårdpersonal får en hygglig utbildning. Teoretisk skolning är i och för sig ingen undermedicin men under en utbildningstid blir det många tillfällen att belysa hur de psykologiska relationerna mellan människor bör vara och perspektivet på de handikappades situation blir vidare. Dessutom leder varje form av utbildning till att ett visst urval kommer till stånd, många kommer att upptäcka att de inte har den inställningen till andras problem som gör att de är lämpliga för vårdarbete.

Lika viktigt är det att den allmänna opinionen aktiveras, får bättre inblick i vad för frågor som är olösta eller lösta på ett otillfredställande sätt. Det finns inom alla grupper i vårt samhälle många fördomar om handikappade och så länge dessa fördomar finns kvar är det omöjligt att nå fram till att de handikappade får samma rättigheter som andra. Jag tror att filmen, radion och televisionen kan göra mycket för att bryta en del av de här fördomarna. De försök som hittills har skett tycks i varje fall vara gynnsamma.

Jag tycker också att skolan skulle ha möjlighet att inom ramen för samhällsundervisningen gå närmare in på vad det betyder för en människa att ha ett handikapp, hur svårt det kan vara att känna sig beroende av andra. Barn är ofta mycket tanklösa när de möter en människa som på något sätt avviker från det som de är vana vid. Men barn är också lätta att påverka; de är rörliga och känsliga och det skulle betyda mycket om de fick klart för sig att vi inte kan värdera människor efter sådana inhumana normer som vi alltför ofta använder.

Många gånger finns det bakom den skenbara likgiltigheten för andras problem osäkerhet, rädsla, en fantasilöshet som kan övervinnas och som kan trängas tillbaka ganska lätt hos en ung människa. Idag är det inte i första hand samhällsdebatten utan skönlitteraturen som hjälper oss att vidga synen på de här frågorna. Men dikten angriper bara problemen punktvis och den når långt ifrån alla. Slutsatsen blir att vi måste sträva efter att i mycket större utsträckning än hittills i den aktuella debatten efterlysa och propagera för humana värderingar värdiga ett demokratiskt samhälle.

KÖPA BIOGRAF

Av AXEL SIREBORN

NÄR HAN VAR sexton år var han mycket biobiten. Han sällskapade med Inga som var minst lika filmbiten. Ofta när de varit på bio tillsammans uppträdde hon endera som en tragisk glädjeflicka à la fransk modell eller som en sofistikerad lady à la engelsk komedistil beroende på vad film man sett. Hon identifierade sig helt med de kvinnliga huvudrollerna i flera dagar efteråt.

Men Uno hade rivaler som gärna ville bjuda Inga med sig på bio emellanåt. Uno hade inte råd att bjuda ut henne varje kväll. Därför tänkte han att om han haft en egen bio skulle han snart göra sig kvitt sina rivaler och låta Inga se varenda en av filmerna som visades på hans bio gratis. Hon skulle få se film tills hon storknade. Han funderade allvarligt på ett bioköp. Såpass allvarligt att han inte blev det minsta förvånad när han ett halvår senare råkade få se en annons i tidningen om att en biograf var till salu i ett mindre samhälle utanför stan. Han tog sig helt sonika ledigt från sitt arbete och sa till modern att han fått fritt från verkstaden för rengöring där, dvs. en slags skurlov. Modern riste på huvudet och såg ut som ett frågetecken. Men han brydde sig inte om detta utan satte sig på cykeln när han var färdigklädd och trampade ut ur stan.

◇

Det var en bit till samhället och efter trekvarts åkning var han framme. Enligt annonsen skulle "Karlssons efterträdare", en speceriaffär, ge närmare anvisningar och förevisa lokalen. Han fann efter en stunds sökande speceriaffären där det stod med förgylld text på svart papper: "Karlssons eftertr." Han ställde sin cykel mot gaveln på huset bredvid trappan. Hjärtat bankade lite nervöst i bröstet på honom och han måste tända en cigarrett och dra ett par djupa bloss innan han vågade gå uppför trappan. En ung pojke stod bakom disken och bugade.

— Vad önskas, sa pojken artigt.

— Jag skulle köpa en biograf, sa Uno.

Pojken bakom disken gapade stort och såg knappast klok ut: Det tror jag inte vi har här, sa han och försökte sig på ett leende som om han trodde det var ett skämt.

— Får jag tala med Efterträdaren, sa Uno. Han drog upp annonsen ur fickan och visade pojken.

— Jaså, sa pojken och tittade med respekt på Uno: Ett ögonblick, herrn, ska jag säja till . . .

Det var första gången någon kallat Uno "herrn" och han tyckte det var lite konstigt. Pojken kom strax tillbaks från ett rum innanför affären:

— Om herrn väntar utanför så kommer strax herr Lundgren . . .

Uno gick ut och ställde sig bredvid cykeln och väntade, tog ännu ett par lugnande bloss på cigarrettfimpen som han tände. Efter några minuter hördes fotsteg i gruset bakom knuten och Uno kastade från sig fimpen och trampade sönder den i gruset. En herre i yngre medelåldern dök upp. Han hade en skramlande nyckelknippa i ena handen och han saktade av och såg sig sökande omkring efter en flyktig blick på Uno. När han inte fann någon annan kastade han ännu en blick på Uno. Blicken blev forskande och spörjande på en gång.

— Det var med anledning av annonsen — — — sa Uno. Han drog upp den ur fickan igen.

— Är det ni som är spekulant på biografen?, sa Efterträdaren.

— Javisst, sa Uno. Men jag vill se den först . . .

— Självfallet, sa Efterträdaren. Den ligger en bit oppåt här — varsågod och följ med — — —!

Efterträdaren gick före och Uno hann fatt honom:

— Det är så att jag bara visar biografen. Det är kamrern på bolagsfilialen här som står för försäljningen, sa Efterträdaren upplysande. Den förre biografägaren dog för en tid sedan och hans son är skollärare längre uppåt landet och har inte tid med biografen. När den förra ägaren levde brukade jag förresten sälja biljetter till bion. Det var bara föreställning på onsdagar och söndagar. På lördagarna var lokalen uthyrd till dans åt SLU-föreningen. Men då tjänade biografägaren på försäljningen av kaffeserveringen och läskedryckerna . . . ! Utom lokalhyran förstås . . . !

— Hm-hm, sa Uno. Är det ett helt hus?

— Javisst — utom biograflokalen finns det en lägenhet i ena gaveln om ett par rum och kök.

Det intresserade inte Uno så mycket. Biografen kom i första hand, tak över huvudet i andra: — Vad kostar kåken då . . ? !

— Som jag sa, sa Efterträdaren, är det inte min sak att sälja huset. Bara visa den för eventuella spekulanter . . . Men jag har hört något om tolvtusen . . . !

Uno hoppade till. Det var en dyr bio! Men han samlade sig snabbt och låtsades inte om något: Hur mycket kontant . . ? !

— Det kan jag tyvärr inte upplysa om nu. Det får ni tala med kamrern om. Vi ska gå till honom sedan vi titttat på lokaliteterna först . . . !

Karlssons Efterträdare vek plötsligt av vägen och ned mot ett vitrappat envåningshus som låg med gaveln mot vägen.

— Här är det, sa han. Uno tittade granskande på huset ända upp till skorstenen eftersom han trodde att Efterträdaren ville det. Mitt på ena långväggen fanns en stor entrédörr. Efterträdaren skramlade lite extra med nyckelknippan när han lyfte den och stack en av nycklarna i låset och vred om. Han öppnade dörren på vid gavel och lät Uno stiga in först. De stannade strax innanför dörrarna och Efterträdaren vred på knappen till ljuset:

— Jaha — så här ser det ut! Bän-

Forts. å sid. 33

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Postbox 4149, Stockholm 4, tillhanda senast den 10 jan. 1962. Tävlingsbreven skall vara märkta med ordet "Julbildkryss".

Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress.

Fem priser utdelas enligt följande: första pris 50 kr, andra pris 25 kr, tredje pris 15 kr, fjärde pris 10 kr och femte pris 5 kr.

Lösning och pristagares namn meddelas i Status februarinummer 1962.

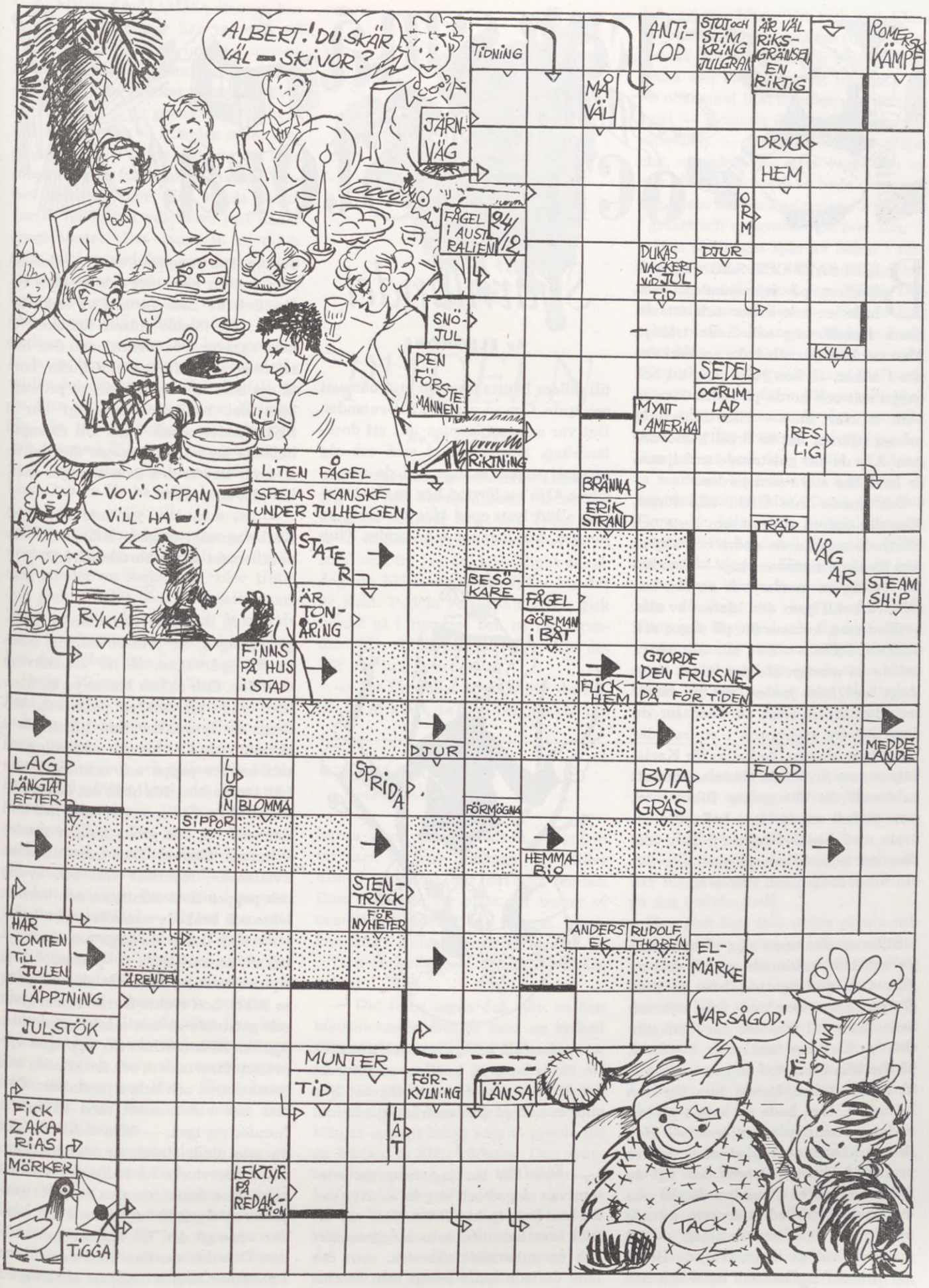

Julens bildkorsord

Namn: .....

Adress: .....

Stjärnlandet

Av ELEONORE

BIBBI SATT OCH SÅG ut genom fönstret på stjärnhimlen. Hon hade en ask kritor och ett ritblock framför sig och hade tråkigt. Mamma höll på och baka sockerkaka ute i köket, så hon hade inte tid och pappa satt och hörde på radio. Men så kom morfar in. — Har du sett så många stjärnor det är ikväll? undrade han. Alla de där gnistrande små ljusen är land lika stora som jorden.

Det kunde inte Bibbi alls förstå. Men där var en stjärna som lyste och blixtrade mer än de andra och såg ut som stenen i mammas ring. — Den heter Venus, sa morfar och en sån här tidig vårkväll lyser den klarast av alla. — Kan man komma dit på något sätt undrade Bibbi. — Det blir allt svårt, ser du sa morfar, för den är så långt långt bort från jorden, det är därför som den ser så liten ut. Men ser du dom där tre stjärnorna i en rad där borta över skogen, de kallas för Karlavagnen, ser du att de glimmar som ett halsband? Jo det tyckte Bibbi med, men så fick morfar inte heller tid att prata med henne längre för han ville läsa sin tidning och så satt hon där vid fönstret igen och tittade ut.

◇

Stjärnan där uppe slog riktiga gnistor och himlen liknade en blå skål av glas. Och plötsligt såg hon en liten glittrande bro som ledde från stjärnan ända fram till fönstret där hon satt. Och nu blev hon ändå mer förvånad, på den lilla bron stod en gosse som var så liten att han kunde luta sig mot kritasken. Han hade en krona på huvudet i form av en stjärna. — Hej, Bibbi sa han med glad röst. Jag är prinsen från Stjärnlandet och vill du följa med på en liten tur dit, så ska du få en förtrollad stjärnsten av mig så blir du lika liten som jag. — Då måste vi väl gå långt, frågade Bibbi, när prinsen tog henne i hand och hon var lika liten som han. Det var väldigt spännande. De gick bara ut på den smala silverbron som ledde högt upp till tallens högsta topp där stjärnan satt och lyste. Och så var de i Stjärnlandet. Det var som att komma in i ett docklandskap. Husen var så små och såg ut som pepparkakshus fast de var av silver. Och nu förstod hon varför stjärnan alltid lyste med blågrön glans på himlen. Alla lampor som tändes i hu-

sen var av blå och gröna ädelstenar. — De tänds bara på kvällen, sa prinsen, det är då som ett svagt blågrönt ljus glittrar ned på jorden från stjärnorna.

◇

— Men här bor jag, fortsatte prinsen, var så god och stig in. — Nej vad du bor fint, tyckte Bibbi. Det var ett litet litet hus med torn av diamanter och en gnistrande skorsten, men där inne doftade kaffe precis som hemma i mammas kök. Och när de kom in såg allt likadant ut som hemma nästan, fast möblerna passade bättre för Bibbis dockor. Där inne stod en TV också så stor som en hasselnöt och en liten radio. Och de hade formen av stjärnor. — Ja, du förstår ibland försöker vi höra nyheter från jorden, men den här stjärnan är ju flera tusen ljusår bort så det hörs så svagt allting, sa prinsen. Men det händer så mycket här i Stjärnlandet också. I går till exempel halkade jag på Vintergatan där det är is jämt. Det är den gata som går mellan alla stjärnorna.

— Ja, men kan jag inte få se på Karlavagnen?, frågade Bibbi, eller är den hemskt långt bort härifrån?

◇

— Nej, den står här utanför trädgårdsgången, sa prinsen och log, istället för spårvagnar så far vi omkring med den. Och så fick hon se på en liten liten släde blå som en pärla och den drogs av lysmaskar som glimmade i skymningen. Det här var någonting att tala om för pappa och mamma i alla fall, tänkte hon. Nu hade det också blivit mörkt i Stjärnlandet, allt fler och fler små blå och gröna lampor tändes i husens fönster. Där inne dukades kvällskaffe, mammor satt och sydde och pappor läste tidningar, och barnen lekte och bråkade som alla andra barn.

— Vad skulle du säga om litet nybakad sockerkaka, sa prinsen, äkta stjärnkaka? Ja, tack det ska bli gott, sa Bibbi, hon tyckte Karlavagnen lyste och gnistrade så hon måste knipa ihop ögonen. Men när hon såg upp igen var prinsen försvunnen, och dockhusen och lysmaskarna och hela stjärnlandet. Och hon satt vid fönstret med kritasken framför sig igen. — Men snälla du ska du inte tända ljuset, sa mamma, kom ut nu för vi ska ha kaffe och sockerkaka. Men innan mamma drog för gardinen så såg Bibbi stjärnan. Högt högt där uppe på den blå himlen gnistrade den. Och den var lika liten som stenen i mammas ring och såg ut att hänga i tallens högsta topp och blinka med ett vänligt klart ljus som skenet från en blågrön lampa.

PUDELN

Av ELEONORE

TJIPP, SA MAMMA strängt, hur många gånger har jag sagt att du inte får ligga under mormorsmors spegelbord, benen kan gå av, det där bordet är mycket gammalt, över hundra år. Vill du genast komma fram.

Tjipp som var en irländsk setter med glänsande öron lydde mamma och kom snopet ålande fram under bordet. Varken mamma eller Maj kunde förstå varför hon alltid ville sova just under spegelbordet. Det fanns ju en mjuk soffa, stolar med fina nya kuddar och verandastolar, och alla var precis lagom för en setter att krypa upp i. Men Tjipp valde alltid bordet. — Jag undrar, sa mamma om inte mormor hade en hund en gång som också låg under det där bordet, nå i alla fall får du lova att jaga bort henne därifrån. Nu går jag och hälsar på tant Eva. Jag tar med Tjipp, så hon inte välter ned vaser eller gör något annat bråkigt. Och du får ha saftkalas på verandan. Lek nu snällt tills jag kommer.

Så kom Majs lekkamrater och hade dockor med sig, drack saft ur sugrör, slog sönder en sockerskål, blev trötta och gick till slut hem. Maj satt ensam kvar i en liten korgstol och åt upp de sista kolakaramellerna. Då hörde hon hur det gläfste inne i stora rummet.

Hade Mamma och Tjipp kommit hem och gått in köksvägen? Hon rusade in så fort hon kunde. Solen lyste över mattan, de gröna löven utanför skuggade väggen och soffan. Nu hörde hon klart gläfset igen, det kom från mormorsmors bord. Där låg en hund, men inte Tjipp. Det här var en svart pudel, med hängande öron och rött sidenhalsband, vems kunde den vara och hur hade den kommit in i rummet och under bordet? — Gå ut igen, där får du inte vara, sa Maj och gick sakta mot hunden. Hon visade två rader vita sylvassa tänder i en stor gäspning och plötsligt talade den svarta pudeln — Åhnej, sa hon. Jag går visst inte härifrån, det här är min plats sedan länge. Jag är pudeln som din mormorsmor hade när hon var liten. Flora, heter jag. Tänk förr fanns det minst fem syskon till hemma.

Små gossar i sammetskoltar som red på käpphästar, små flickor med korkskruvslockar och spetskjolar. Fast då fick jag inte heller ligga här under bordet. Men det ska jag säga att inte ska Tjipp vara här när det är mitt bord. Så gäspade hon igen och lade nosen på tassarna.

— Snälla du, bad Maj, kila ut innan mamma kommer, hon blir så hemskt arg, bordet kan gå sönder. — Det kan jag tro, när klumpedunsar till hundar kommer och slår emot det. Tjipp måtte få väldans mycket socker va? Se så smal och fin jag är, lejonklippt också. Jag har födelsedag i dag fyller hundra år jämt. Pudeln reste på sig och gick mjukt ut i rummet och ut på verandan. Maj följde efter. Hon tyckte det här var bra konstigt.

— Du får också socker, när du fyller år så klart, sa hon och räckte pudeln ett par bitar. Till tack satt Flora på bakbenen och tackade med framsträckt tass. — Tack och adjö, sa hon. Hälsa den där Tjipp, att man ska äta ett och annat litet hönsben så blir man smal. — Kommer du inte igen då, undrade Maj. — Kanske men det dröjer nog, nu måste jag tassa iväg. Och innan Maj visste ordet av hade den svarta pudeln med silkesöronen försvunnit i gräset och nu syntes hon inte alls.

Hon såg några spår av tassar i sanden, de kunde vara den svarta pudelns, men det kunde också vara Tjipps. Och så kom mamma hem. — Har du haft roligt med lekkamraterna? undrade hon. Men vad mattan ser ut nu igen. Tjipp kom smygande med viftande svans och slank fram till spegelbordet. Men plötsligt stannade hon, nosade, och smög sig fram på golvet igen. — Hon ser ut som hon skulle se någon, sa mamma. Vad tror du hon ser? — Jag, vet inte, sa Maj. Kanske såg hon Flora, den lilla svarta pudeln, mamma vet med rött halsband. Hon som fyllde hundra år idag. — Hur vet du att hon hette Flora, undrade mamma förvånat. Men då fick hon inget svar. Både Tjipp och Maj stod och såg utåt vägen i solen som de väntat att få se en liten svart pudel med hängande öron. Men vägen låg tom under den blå himlen, och vårblommor lyste i rabatten.

■ **KÖPA BIOGRAF**

Forts. fr. sid. 30

karna som står uppradade på golvet tar man bort på lördagen och ställer utmed väggarna när det ska dansas. Dom som inte får plats där travar vi ovanpå varandra i ena hörnet. Musiken står i andra hörnet och spelar.

Uno nickade och tittade åt andra hållet:

— Det finns ingen duk här, sa han konstaterande. Det är bara en kalkad vägg med en svartmålad fyrkantig ram på . . . ? !

— Javisst, men det går bra. Bilderna blir lika fina där som om man hänger opp ett lakan som vi gjorde till en början, sa Efterträdaren. Den svarta ramen passar precis till bilden . . . !

Uno nickade och efter en ny forskande blick som hastigt svepte över lokalen gick han ut. Efterträdaren följde efter och låste dörren med den skramlande nyckelknippan.

— Hör nyckelknippan till biografen?, undrade Uno som om det var mycket viktigt.

— Nä, det är bara nyckeln som följer med . . . upplyste Efterträdaren.

— Hm-hm . . . Hur ser maskinrummet ut då?, undrade Uno.

— Vi ska titta på det. Nyckeln dit har jag inte med mej, men vi kan se på det utifrån ändå . . .

Han gick före mot andra gaveln och stannade. Det fanns en utbyggnad där och en trappa ledde upp till en dörr. Uno såg att motorn var i källaren. En drivrem löpte ut genom en springa och upp genom golvet i det påbyggda maskinhuset. Han tyckte att han borde komma med lite kritik, som han trodde hörde till när man var spekulant på nånting:

— Det ser egentligen ut som ett skatbo, sa han. Det ramlar väl ner en vacker dag. Hur går det då . . ? !

— Ramlar ner . . ? ! Nja, det tror jag förstås inte . . . Och vad maskinen beträffar så är det en som man måste köra en akt i taget med: ”slut på första akten, slut på andra akten” och så vidare. Men det är biopubliken van vid här så det går bra . . ! Ska vi gå ner till kamrern . . ? !

Forts. å sid. 34

Uno nickade och kände att det högg till i hjärtat igen, nervöst och dunkande. Han drog djupt efter andan i smyg. När de var uppe på vägen igen sa Efterträdaren:

— Jag antar att ni inte ensam ska köpa biografen, det är ni för ung för. Vem är den andre . . ? !

— Min far, sa Uno lite generat och trots att fadern ingenting visste om hans planerade bioköp.

— Er far — jaha jag förstår. Vad sysslar han med?

— Ingenting nu . . .

Det blev en paus. Sedan sa Efterträdaren plötsligt:

— Jag antar att ni är solventa . . ! ?

Det var ett farligt ord och Uno tyckte det var bäst att vara försiktig. Solvent lät farligt som alla ord lät som var honom ovana och främmande. Spontant sa han:

— Det tror jag inte . . . !

— Vaaaa . . . ? ! Efterträdaren vred snopet och häftigt på huvudet och såg ett slag lika dum ut som hans bodbiträde: — — — Är ni inte solventa . . . ? !

◇

Uno förstod nu att han begått en hisklig tabbe. Att vara solvent var tydligen något fint i detta sammanhang. Han sa hastigt:

— Nåja, det är ju en sak man kan bli om man vill . . . !

Efterträdaren hostade i handen och svalde. Sen sa han:

— Jo — javisst, ja . . .

Uno märkte att trots tystnaden som uppstod efter detta Efterträdaren hostade lite väl ofta och att det ryckte som av spasmer i hans mungipor. Det är tydligen en knodd, tänkte Uno förtretad och kände sig samtidigt ganska generad invärtes. När de passerade ett par gubbar som lagade stensättningen framför hotellet ropade Efterträdaren högt: — Det här är en spekulant på biografen . . . !

Gubbarna kastade en blick på Uno och Efterträdaren log i smyg bakom hans rygg. Uno hade lust att smita bort på cykeln och ropa åt Efterträdaren att han gav fan i deras flugskitna biografkåk. Han hade inte alls någon lust att träffa kamrern nu, han var kanske värre än Efterträdaren. Kanske han skulle bli utkörd. Men han var för feg för att smita och han gick uppför den breda cementtrappan med darr i knävecken. Han måste fatta tag i ena ledstången av galvaniserat järnrör för att komma upp.

Innanför dörrarna fanns en mindre korridor. På en dörr stod med blå bokstäver på en vitemaljerad skylt: "Kontor". Efterträdaren knackade hastigt på dörren och utan att invänta svar öppnade han och gjorde tecken till Uno att stiga på.

◇

Bakom ett stort skrivbord som var fyllt av pappersark satt en gammal vithårig herre. Han såg snäll ut som en jultomte.

— Jag kommer med en spekulant på biografen. Men han är inte solvent . . . !

Efterträdaren for ut i en häftig skrattattack som om det suttit och sprängt inom honom en längre tid och med ens exploderade.

Den gamle bakom skrivbordet såg ogillande på honom. Sedan såg han på Uno och sa:

— Jaha — ja, det är inteckningar upp till skorstenen i huset, för omkring tietusen kronor. Det kostar tolvtusen. Det vill sonen ha. Men om ni kan lägga en hundralapp på bordet så får ni det och papperna på det . . . !

— Det är hans far som ska köpa det, sa Efterträdaren. Vad heter er far . . ? !

— Andersson, sa Uno stärkt av den gamles ord. Johan Andersson, tilla han. Och vi bor i stan vid Traktorsgatan . . .

— Den vet jag var den ligger, sa Efterträdaren. Jag har en kollega som har en affär där, Rosén — jag ska ringa honom . . . !

Han grep telefonkatalogen och bläddrade i den.

— När kan vi i så fall få överta huset?, undrade Uno.

— Precis när som helst sedan vi skrivit på affärspapperen, sa den gamle.

— Rosén, Rosén, Rosén, Rosen, Rosén, Rosén — — — rabblade Efterträdaren hastigt och lät ett pekfinger följa namnspalten i telefonkatalogen: — Här har vi det . . !

Han grep telefonluren efter en vevning med veven på sidan av apparaten: — Fröken — kan jag få nr 169 i stan . . . I stan, ja. Tack!

Kamrern pysslade med sina papper och såg ut som han ogillade Efterträdarens förehavanden. Uno tittade bakom hans rygg där en stor väggalmanack hängde med röda stora datumvisare: "22 april 1932", visade den.

— Hej, Olle, sa Efterträdaren i telefon. Det är jag, Johan i Ramarp. Hej — jo, känner du en Johan Andersson på Traktorsgatan. De är spekulanter på vår biograf — — — — Hm-hm . . ! Jaså, du säjer det? Jaha — Jaha — — tack ska du ha. Hälsa frun. Hej . . !

Han la på luren och tittade kamrern med sensation i ögonen:

— Dom har ingenting. Fattiga som råttor . . . !

Kamrern ryckte på axlarna. Såg på Uno med snälla ögon:

— Som sagt — hälsa far att om vi får en hundralapp kontant på bordet ska ni få huset och papperna på det . . !

◇

Uno reste sig upp, bugade mot den gamle och sa adjö. Han försvann snabbt ut i korridoren. Efterträdaren stannade kvar. Han kunde höra hans upptrissade röst innanför dörren, ända ut på trappan . . .

Fadern opponerade sig bestämt mot biografköpet:

— En hundralapp — är du inte riktigt klok. Var ska jag ta den ifrån. Och man kan väl inte gå till grannarna och be att få låna en hundralapp för att man ska köpa en biograf. Nä, hade det varit ett litet torp kunde jag gått med på det! Men en biograf, det är bara något humbug att lura av folk deras pengar. Men se ett torp, där ger man folk i alla fall något som de kan äta och dricka och inte några idiotiska bilder om sjejker å sånt med en massa kärringar omkring sej. Det har jag aldrig begripit att det kan intressera folk. Jag har varit på film en gång i mitt liv och jag fick nog. Det räcker väl att ha *en* kärring. Hur det kan va intressant att se bilder av en som har dussinet fullt förstår jag inte. En sån kan inte bli gammal — nä, det intresserar mej inte . . .

Fadern var obeveklig och Uno fick ge upp.

Senare på kvällen mötte han Inga som undrade var han varit eftersom hon sett honom cykla bort finklädd på förmiddan:

— Jag har köpt en bio, sa han för att se hur hon skulle reagera.

— Köpt en bio . . . ! ? utbrast hon och gav upp ett porlande skratt och vände ryggen åt honom.

Han förstod att hon babblat om det för alla hon träffat för därefter kallade alla honom för "Biografägaren". Det fick han heta tills han exercerade beväring vid kavalleriet. Då blev han kallad "dragonen". Och det binamnet gillade han bättre.

Axlings Bok- & Tidskriftstryckeri
Södertälje 1961

Lungkliniken behandlar alla slags lungsjukdomar

Efter sanatorierna kommer lungkliniker

sjukvård i **brännpunkten**

Sanatorierna avlöses småningom av centralt belägna lungkliniker med alla moderna medicinska resurser för modern lungsjukvård.

Lungsjukdomarna är nu en "större familj". Lungsjukvården i dag innefattar — utom tbc — även sjukdomsgrupperna: astma, kroniska bronkiter, lungcancer m. fl.

Hjärtsjukdomar upptäcks även vid de allmänna skärmbildsundersökningarna. Åren 1955—1960 utgjordes cirka 68 % av icke-tuberkulösa skärmbildsfynd i Stockholm av hjärtsjuka.

Utvecklingen har gjort att De lungsjukas riksförbund — bildat 1939 — ändrat sitt namn och heter nu Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka.

Riksförbundet vill samverka med berörda parter inom sjukvård och arbetsvård, arbetsmarknadens och näringslivets organisationer m. fl. för normalisering av hjärt- och lungsjukas levnadsvillkor.

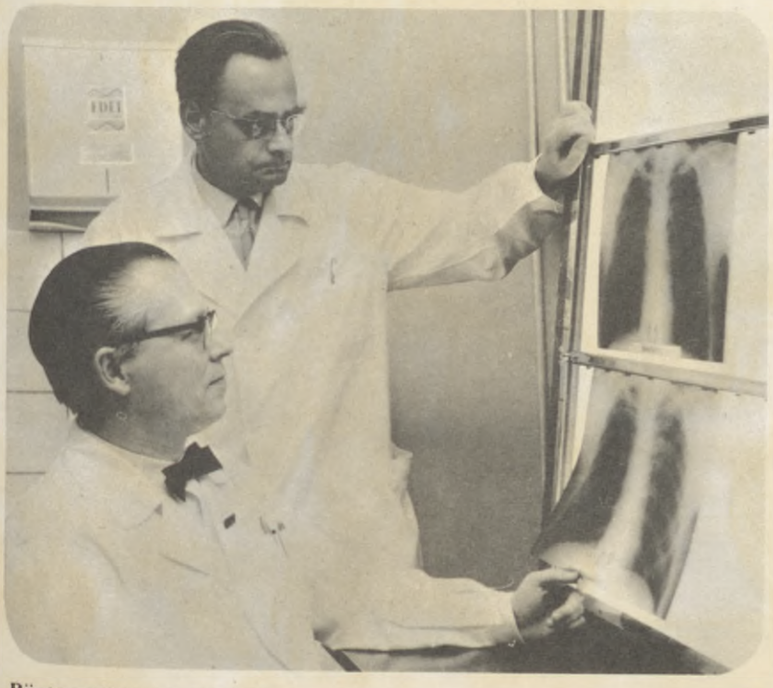

Röntgenplåtarna granskas

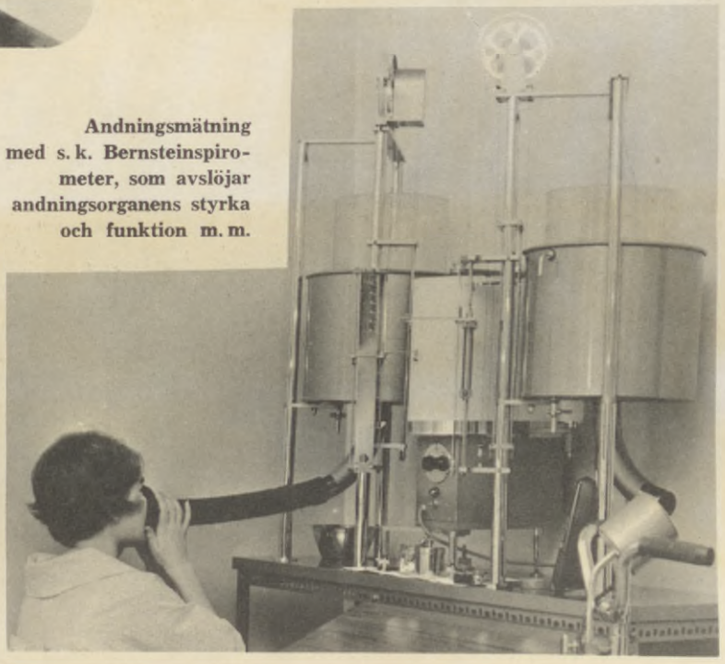

Andningsmätning med s. k. Bernsteinspirometer, som avslöjar andningsorganens styrka och funktion m. m.

Modern människovård
är samverkan mellan

läkare och sjukvård
socialvård och arbetsvård
arbetsmarknad och näringsliv
och

RIKSFÖRBUNDET
FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA